wetenschapswinkel exemplaar

WETENSCHAPSWINKEL
LU WAGENINGEN

een leefbaar perspectief voor nw-overijssel?

vakgroep
ruimtelijke planvorming

wetenschapswinkel

veroniek bezemer
annet stegeman

Bibliotheek
WEWI
Rap 123

Landbouwuniversiteit **Wageningen**

123

Een leefbaar perspectief voor NW-Overijssel?

(een leefbaarheidseffectrapportage)

Wageningen, december 1995
Veroniek Bezemer
Annet Stegeman

Overijsselse Vereniging
van Kleine Kernen
Postbus 625
8000 AP Zwolle
tel. 038-4218492

De OVKK is een onafhankelijke organisatie die de belangen en de leefbaarheid behartigt van het platteland in de provincie Overijssel. In de Vereniging participeren 88 kleine kernen, gesteund door 21 gemeenten. De OVKK voert projecten uit en heeft expertise over plattelandsproblematiek.

Wetenschapswinkel
Landbouwuniversiteit
Postbus 9101
6700 HB Wageningen
0317- 484661/483908

De Wetenschapswinkel bemiddelt onderzoeksvragen voor organisaties die niet beschikken over de middelen om zelf onderzoek te laten uitvoeren. De vragen moeten passen in het centrale thema van de Landbouwuniversiteit "landbouw en milieu".

Vakgroep Ruimtelijke Planvorming
Gen. Foulkesweg 13
6703 BJ Wageningen
0317-482050

De Vakgroep Ruimtelijke Planvorming vormt een onderdeel van de Landbouwuniversiteit Wageningen en houdt zich bezig met onderwijs en onderzoek op het terrein van ruimtelijke planning en inrichting van landelijke gebieden.

W 40164

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Bezemer, Veroniek

Een leefbaar perspectief voor NW-Overijssel? :
(een leefbaarheidseffectrapportage) / Veroniek Bezemer,
Annet Stegeman . - Wageningen : Wetenschapswinkel
Landbouwuniversiteit. - Tab. -(Rapport / Wetenschapswinkel ;
nr. 123)
Uitg. van de Overijsselse Vereniging van Kleine Kernen, in
samenw. met de Vakgroep Ruimtelijke Planvorming en de
Wetenschapswinkel van de Landbouwuniversiteit. -Met lit. opg.
ISBN 90-6754-432-9
Trefw.: leefbaarheid ; platteland ; Overijssel.

omslag: Ernst van Cleef, Wageningen
prijs : *f* 10,--

WOORD VOORAF

In het voorjaar van 1995 is een onderzoek gepresenteerd, waarin een aanzet werd gegeven tot het ontwikkelen van een methode voor het opzetten van een leefbaarheidseffectrapportage (l.e.r.). Dit onderzoek was uitgevoerd door Anke Beeksma in het kader van een afstudeervak bij de Vakgroep Ruimtelijke Planvorming. De Overijsselse Vereniging van Kleine Kernen (OVKK) was de opdrachtgever van dit onderzoek.
Naar aanleiding van deze presentatie hebben diverse bewonersgroepen de Wetenschapswinkel benaderd met het verzoek om voor hen ook een l.e.r. uit te voeren. Aangezien de methodiek nog niet helemaal uitgekristalliseerd was, is ervoor gekozen een project op te zetten, met als doel het verder uitwerken en operationeel maken van de leefbaarheidseffectrapportage. Naast de methodisch-theoretische uitwerking van het concept vindt binnen dit project een viertal case-studies plaats. In dit rapport treft u de resultaten van één van die case-studies aan, te weten de l.e.r. met betrekking tot het gebiedsgerichte beleid in Noord-West-Overijssel. Voor deze case-studie treedt wederom de OVKK op als opdrachtgever, namens de gezamenlijke organisaties voor plaatselijk belang in NW-Overijssel.
Het onderzoek is uitgevoerd bij de Vakgroep Ruimtelijke Planvorming, in het najaar van 1995.
Veroniek Bezemer en Annet Stegeman hebben het onderzoek opgezet en uitgevoerd in het kader van een afstudeervak recreatie en toerisme respectievelijk voor hun studie aan de Landbouwuniversiteit. Zij hebben er zeer hard aan gewerkt, met veel inzet en enthousiasme. Zij hebben zich hierbij niet laten ontmoedigen door de complexiteit van de materie en de deadline, die gehaald moest worden. Mede hierdoor zijn de betrokken bewonersgroepen in de gelegenheid gesteld de resultaten van dit onderzoek een rol te laten spelen bij de inspraak rond het gebiedsgerichte beleid.
De resultaten van hun inspanningen liggen voor u. Behalve voor de bewoners in NW-Overijssel zal het onderzoek van belang zijn voor de verdere ontwikkeling van het instrument l.e.r.
Tijdens het onderzoek is regelmatig overleg geweest met een begeleidingscommissie, bestaande uit: Mart Schouten van de OVKK, Marjan Hidding (begeleidster Vakgroep Ruimtelijke Planvorming), Jan Philipsen (Werkgroep Recreatie en Toerisme), Veroniek Bezemer en Annet Stegeman (onderzoeksters), Sandra v.d. Pas (Themagroep Regionale Ontwikkeling) en Marijke Dohmen van de Wetenschapswinkel.
Tenslotte willen we eenieder die een bijdrage heeft geleverd aan dit onderzoek bedanken, met name de geïnterviewde personen.

Mart Schouten (Overijsselse Vereniging van Kleine Kernen)
Marjan Hidding (Vakgroep Ruimtelijke Planvorming)
Jan Philipsen (Werkgroep Recreatie en Toerisme)
Marijke Dohmen (Wetenschapswinkel)

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 Inleiding 6
1.1 Aanleiding en doelstelling 6
1.2 Status van de rapportage 6
1.3 Positie van de onderzoeksters 7
1.4 Leeswijzer 7

Hoofdstuk 2 Afbakening begrippen 8
2.1 Wat is leefbaarheid? 8
2.2 Wat is een leefbaarheidseffectrapportage? 8
2.3 Wat wordt verstaan onder autonome ontwikkeling? 8

Hoofdstuk 3 Gehanteerde methode 10
3.1 Selectie bevolkingsgroepen 10
3.2 Informatieverzameling 10
3.3 Informatieverwerking 11
3.4 Leeswijzer tabellen 11
3.5 Terugkoppeling van de resultaten 12

Hoofdstuk 4 Resultaten agrariërs 14
4.1 Tabellen met toelichting 15
4.2 Conclusies 20

Hoofdstuk 5 Resultaten bewoners 22
5.1 Tabellen met toelichting 22
5.2 Conclusies 29

Hoofdstuk 6 Resultaten binnenvissers 32
6.1 Tabel met toelichting 32
6.2 Conclusies 35

Hoofdstuk 7 Resultaten middenstanders 36
7.1 Tabel met toelichting 36
7.2 Conclusies 37

Hoofdstuk 8 Resultaten recreatie-ondernemers 38
8.1 Tabel met toelichting 39
8.2 Conclusies 41

Hoofdstuk 9 Resultaten riettelers 42
9.1 Tabel met toelichting 42
9.2 Conclusies 44

Hoofdstuk 10 Bestuurlijk klimaat 46

Hoofdstuk 11 Conclusies en aanbevelingen 48
11.1 Conclusies 48
11.2 Aanbevelingen 51

Literatuur 54

Bijlage I Vigerend beleid en autonome ontwikkeling

Bijlage II Bezochte voorlichtingsbijeenkomsten

Bijlage III Lijst van geïnterviewde personen

Bijlage IV Basisvragenlijst ter structurering van de open interviews

Bijlage V Lijst van geïnterviewde personen t.b.v. achtergrondinformatie

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Aanleiding en doelstelling

In het kader van de ontwikkeling van het gebiedsgericht beleid is in maart 1994 in een groot deel van Noordwest-Overijssel een informatiebrochure verspreid die een samenvatting gaf van de eerste voorstellen voor Noordwest-Overijssel. Over die eerste voorstellen is veel beroering ontstaan en vervolgens veel overleg gevoerd. In augustus 1995 heeft men het ontwerp gebiedsgericht beleid 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' gepresenteerd. Dit plan kent de volgende inleiding:

> *Noordwest-Overijssel is een uniek gebied. Vanwege het water, de wieden, de weren. Vanwege de planten en de dieren. Maar vooral vanwege de mensen die er werken en wonen. Als boer, als rietsnijder, als campinghoudster, als hotelier.*
>
> *Het gebiedsgericht beleid biedt een perspectief voor de ontwikkeling van Noordwest-Overijssel. Het gaat uit van de sterke punten van het gebied. Van de kansen die er zijn voor versterking van de natuur en de recreatie en voor verbetering van de leefbaarheid. Ook de economische structuur moet beter worden. Met andere woorden: het platteland van Noordwest-Overijssel is aan vernieuwing toe.*

Het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' staat een aantal forse ingrepen in het gebied voor welke hun weerslag zullen hebben op de leefbaarheid van de in het gebied wonende, werkende en recreërende bevolking. De verenigingen voor plaatselijk belang uit het gebied vroegen zich af welke effecten dat zouden zijn, in welke mate verwacht wordt dat deze op zullen gaan treden en hoe die effecten door de bevolking worden gewaardeerd.

Om antwoorden op deze vragen te vinden hebben zij bij de Landbouwuniversiteit Wageningen (LUW) een verzoek ingediend om een leefbaarheidseffectrapportage (l.e.r.) voor de lokale bevolking uit te voeren. De uitkomsten van deze leefbaarheidseffectrapportage zouden het de opdrachtgevers mogelijk moeten maken om op systematische wijze hun belang aan de orde te stellen in reactie op de overheidsplannen tijdens de inspraakperiode.

1.2 Status van de rapportage

Begin dit jaar is aan de LUW de methodiek voor een leefbaarheidseffectrapportage ontwikkeld; een methode om aspecten van leefbaarheid op een meer systematische wijze in de besluitvorming te betrekken (Beeksma, 1995). Deze methode is echter nog niet uitgekristalliseerd en zal, mede aan de hand van case-studies, verder moeten worden ontwikkeld en verfijnd. Deze eerste projectstudie over Noordwest-Overijssel zal hieraan een bijdrage leveren.

Het resultaat, het leefbaarheidseffectrapport (LER), moet in dit stadium van methodiekontwikkeling gezien worden als een communicatief instrument dat helderheid probeert te scheppen in de door de bevolking verwachte effecten van overheidsplannen voor de leefbaarheid en hun waardering daarvan.

1.3 Positie van de onderzoeksters

Deze leefbaarheidseffectrapportage is opgesteld door twee studenten van de studierichting landinrichtingswetenschappen aan de LUW. Zij bevinden zich beide in de eindfase van hun studie en hebben de rapportage gemaakt in het kader van een doctoraalproject. Naast het opstellen van dit leefbaarheidseffectrapport is hun doel de methode van de leefbaarheidseffectrapportage aan de hand van deze casus verder te ontwikkelen en te verfijnen.

Bij het uitvoeren van het project hebben de studenten begeleiding gehad van een viertal mensen, te weten dr. ir. M.C. Hidding, universitair docent bij de vakgroep Ruimtelijke Planvorming van de LUW, drs. J. Philipsen, universitair docent bij de werkgroep Recreatie en Toerisme van de LUW, ir. M. Dohmen, werkzaam bij de Wetenschapswinkel Landbouwuniversiteit en ing. M. Schouten, beleidsmedewerker bij de Overijsselse Vereniging van Kleine Kernen (OVKK). Tevens had ir. S. van der Pas, coördinator van de Themagroep Regionale Ontwikkeling, een adviserende rol.

Tijdens de periode dat er in het gebied gewerkt werd ten behoeve van de rapportage is er tevens aanvullende praktische ondersteuning uit het gebied geleverd door een afstemmingsgroep. Deze groep had tot doel de koppeling met het gebied te maken en zo te streven naar volledigheid met betrekking tot bevolkingsgroepen, leefbaarheidsfactoren en aspecten. Zitting in deze groep hadden G. Petter en H. Donker, respectievelijk vertegenwoordigers van de verenigingen plaatselijk belang gemeenten Brederwiede en IJsselham, J. van de Belt, wethouder in de gemeente Brederwiede, J. ter Horst, ambtenaar van de gemeente IJsselham en M. Schouten van de OVKK.

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk twee zullen enkele begrippen worden afgebakend die essentieel zijn voor dit onderzoek, te weten leefbaarheid (paragraaf 2.1), leefbaarheidseffectrapportage (paragraaf 2.2) en autonome ontwikkeling (paragraaf 2.3).

Vervolgens zal in hoofdstuk drie worden ingegaan op de gehanteerde methode. Daarbij zullen aan de orde komen de selectie van de bevolkingsgroepen (paragraaf 3.1), de wijze van informatieverzameling (paragraaf 3.2) en informatieverwerking (paragraaf 3.3), een uitleg van de wijze waarop de effecten en waarderingen in tabelvorm zijn weergegeven (paragraaf 3.4) en de wijze waarop terugkoppeling van de resultaten naar het gebied heeft plaatsgevonden (paragraaf 3.5).

De hoofdstukken vier tot en met negen geven de resultaten van de leefbaarheidseffectrapportage weer, uitgesplitst naar onderscheiden bevolkingsgroepen. Tevens is per groep een korte conclusie getrokken. Een weergave van de effecten op het bestuurlijk klimaat komt vervolgens in hoofdstuk tien aan de orde.

Tot slot volgen in hoofdstuk 11 de conclusies (paragraaf 11.1) en aanbevelingen (paragraaf 11.2).

Er wordt bij deze rapportage overigens vanuit gegaan dat de inhoud van het ontwerp gebiedsgericht beleid, 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' (1995), bekend is.

Hoofdstuk 2 Afbakening begrippen

2.1 Wat is leefbaarheid?

Leefbaarheid is een term welke een brede betekenis heeft. Met de definitie van leefbaarheid die in dit onderzoek gehanteerd is wordt voortgebouwd op eerder onderzoek van Beeksma (1995) waarin de eerste aanzet voor methodiekontwikkeling voor de leefbaarheidseffectrapportage heeft plaatsgevonden.

De werkdefinitie van leefbaarheid luidt als volgt:

> *het gaat bij leefbaarheid om de mogelijkheden die een geografische eenheid (regio, kleine kern) de bevolking biedt om een door de bevolking gewenste leefwijze vorm te geven op basis van bereikbaarheid, de fysieke woonomgeving, de inkomenssituatie, de verzorgingssituatie, het sociale klimaat en het bestuurlijk klimaat.*

Uit deze definitie blijkt dat de leefbaarheid wordt bepaald door de volgende factoren:

1. bereikbaarheid; bereikbaarheid van voorzieningen elders, bereikbaarheid van de betreffende kern van buitenaf etcetera
2. woonklimaat; waaronder de waardering van het wonen en de woonomgeving
3. bestaanszekerheid; zoals het hebben van werk en inkomen
4. verzorgingssituatie; onder andere de aard en het peil van de aanwezige voorzieningen
5. sociaal klimaat; zoals de waardering van de sociale contacten
6. bestuurlijk klimaat; de betrokkenheid van de bewoners bij de lokale besluitvorming; de openheid van bestuurlijke organen; de aanwezigheid van overlegstructuren; de mate waarin invloed kan worden uitgeoefend op de besluitvorming e.d.

2.2 Wat is een leefbaarheidseffectrapportage?

Met een leefbaarheidseffectrapportage wordt beoogd om aspecten van leefbaarheid op een meer systematische en evenwichtige wijze te betrekken in de besluitvorming over maatregelen met betrekking tot het landelijk gebied (Beeksma en Hidding, 1995).

De leefbaarheidseffectrapportage in haar huidige vorm kan dienst doen als instrument voor belangenbehartiging; wat het landelijk gebied betreft kan hier bijvoorbeeld gedacht worden aan de provinciale verenigingen van kleine kernen of lokale verenigingen voor dorpsbelangen.

2.3 Wat wordt verstaan onder autonome ontwikkeling?

Als vergelijkingsmateriaal voor de ontwikkelingen zoals voorgestaan in het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' dient de autonome ontwikkeling. In deze rapportage houdt autonome ontwikkeling in: handhaving van het vigerende beleid (bijlage I) en voortgang van niet door de overheid te beïnvloeden ontwikkelingen zoals vergrijzing, veranderende huishoudenssamenstellingen en mobiliteitsveranderingen.

In de werkelijkheid zal er echter in de loop van de tijd waarschijnlijk verandering in dit beleid komen. Er zijn dus meerdere autonome ontwikkelingen denkbaar, maar alleen de eerstgenoemde is met enige mate van zekerheid te voorspellen. Bij het lezen van deze rapportage dient met deze beperking rekening te worden gehouden.

Hoofdstuk 3 Gehanteerde methode

3.1 Selectie bevolkingsgroepen

Er wonen en werken heel verschillende mensen met heel verschillende belangen in het gebied waardoor het nagenoeg onmogelijk wordt een conclusie over leefbaarheid te trekken die voor de gehele bevolking kan gelden. Hierom zijn in het gebied diverse maatschappelijke bevolkingsgroepen onderscheiden voor wie de leefbaarheid in het gebied naar verwachting, in meer of mindere mate, positief dan wel negatief, beïnvloed zal kunnen worden door het gebiedsgericht beleid.

De selectie van bevolkingsgroepen heeft voor Noordwest-Overijssel plaats gevonden op basis van analyse van de huidige situatie, van analyse van de plannen voor het gebiedsgericht beleid en op basis van overleg met de afstemmingsgroep. De uiteindelijk geselecteerde groepen in Noordwest-Overijssel zijn de volgende:

- agrariërs;
- bewoners;
- binnenvissers;
- middenstanders;
- recreatie-ondernemers;
- riettelers.

De agrariërs, binnenvissers, middenstanders, recreatie-ondernemers en de riettelers zijn expliciet benaderd als ondernemers en niet als bewoners. Zij behoren veelal wel tot deze groep waardoor de resultaten van de bewoners ook voor hen van toepassing zullen zijn.

3.2 Informatieverzameling

Door middel van het bijwonen van voorlichtingsbijeenkomsten (bijlage II) en aan de hand van open interviews met diverse afgevaardigden uit de geselecteerde maatschappelijke bevolkingsgroepen (bijlage III), is per groep getracht het volgende te achterhalen:

- wat zijn de voor deze groep van belang zijnde leefbaarheidsfactoren en uit welke aspecten bestaan deze;
- welke effecten op deze aspecten verwacht de groep van zowel de autonome ontwikkelingen als van de ontwikkelingen als gevolg van het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel';
- hoe worden deze ontwikkelingen door de betreffende bevolkingsgroep gewaardeerd.

Getracht is de gesprekken zoveel mogelijk in groepsvorm plaats te laten vinden omdat op die manier afgevaardigden, middels onderlinge interactie, konden komen tot een goed en zo volledig mogelijk beeld van de leefbaarheid nu en in de toekomst. Om deze gesprekken enigszins te structureren is gebruik gemaakt van een basisvragenlijst (zie bijlage IV).

Naast gesprekken met de diverse afgevaardigden zijn er gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers (bijlage V) van de volgende instanties en bedrijven:

- Provinciale VVV;
- Waterschap Wold en Wieden;
- Stichting Natuur en Milieu Overijssel;
- Voorlichtingsbureau voor Natuur en Platteland;

- Noordelijke Ondernemers in Recreatie en Toerisme 2000 (NORT2000);
- Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Noord-Overijssel;
- Makelaardij de Boer en ten Hoeve.

Deze gesprekken zijn gevoerd om een beeld te krijgen van de realiteitswaarde en haalbaarheid van de in het plan verwachte investeringen door recreatie-ondernemers, aantallen recreanten, ontwikkelingen op de woningmarkt, inrichting van nieuwe natuur etcetera. De verkregen informatie is niet direct terug te vinden in de rapportage maar heeft gediend als achtergrondinformatie voor de onderzoeksters.

3.3 Informatieverwerking

De uit de interviews verkregen informatie is per bevolkingsgroep in tabelvorm verwerkt voor de verschillende leefbaarheidsfactoren. Deze tabellen zijn, aangevuld met toelichting en conclusies, te vinden in de volgende hoofdstukken. De leefbaarheidsfactor bestuurlijk klimaat komt in het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' niet aan de orde aangezien het een ruimtelijk plan betreft. Voor deze leefbaarheidsfactor is dan ook een andere benadering gekozen, namelijk in de vorm van een textuele weergave zonder tabel van de meningen van de respondenten.

Tijdens de gesprekken en bij het opstellen van de tabellen bleek de globaliteit van het plan een groot probleem. Effecten waren voor de respondenten moeilijk te voorspellen evenals de mate waarin deze op zouden gaan treden. Deze globaliteit heeft ertoe geleid dat effecten en waarderingen niet altijd even concreet konden worden gegeven.

3.4 Leeswijzer tabellen

Per tabel is één factor onderverdeeld in diverse aspecten die naar aanleiding van de interviews naar voren kwamen. Per aspect is een korte beschrijving van de huidige situatie af te lezen evenals van de autonome en de planontwikkeling. Naast de beschrijvingen van deze ontwikkelingen zijn waarderingen weergegeven die door de bevolkingsgroepen hieraan werden toegekend. De tabellen gaan vergezeld van een toelichting waarin per aspect aanvullingen op en achtergronden van de karakteriseringen en de waarderingen uit de tabel gegeven worden. De verwijzing per aspect naar de toelichting is gebeurd middels tussen haakjes geplaatste cijfers.

De waardering van ontwikkelingen heeft plaatsgevonden op basis van de volgende waarderingsschaal:

Weergave	Omschrijving
—	de verwachte ontwikkeling wordt negatief gewaardeerd
0 ... —	de situatie zal waarschijnlijk niet veranderen; mocht toch een ontwikkeling optreden dan wordt die negatief gewaardeerd
0	de situatie zal niet veranderen; de waardering zal dan ook blijven zoals ze nu is
0 ... +	de situatie zal waarschijnlijk niet veranderen; mocht toch een ontwikkeling optreden dan wordt die positief gewaardeerd
+	de verwachte ontwikkeling wordt positief gewaardeerd
Toevoeging van een ! aan een positieve of negatieve waardering vindt plaats indien de autonome en de planontwikkelingen in principe dezelfde waardering krijgen maar door de bevolkingsgroep verwacht wordt dat de ontwikkeling bij de ene situatie sterker op zal treden dan bij de andere situatie.	

3.5 Terugkoppeling van de resultaten

Na opstelling van de tabellen heeft een terugkoppeling plaatsgevonden naar de bevolkingsgroepen om na te gaan of alle verkregen informatie op de juiste wijze was geïnterpreteerd en weergegeven. Voor de bewoners heeft de terugkoppeling plaats gevonden middels een presentatie voor de opdrachtgevers. Tijdens deze presentatie kon door de aanwezigen gereageerd worden op de resultaten. Naar aanleiding van de reacties zijn enkele zaken in dit leefbaarheidseffectrapport aangepast.

Voor de overige bevolkingsgroepen heeft terugkoppeling van de resultaten plaatsgevonden door de, op hen betrekking hebbende, tabellen in conceptvorm toe te zenden aan de diverse afgevaardigden. Hierbij werd hen gevraagd om schriftelijk of telefonisch commentaar en eventuele aanvullingen te geven. Door de bevolkingsgroepen agrariërs en riettelers is hieraan gevolg gegeven naar aanleiding waarvan enkele aanpassingen in de tabellen zijn gemaakt.

Hoofdstuk 4 Resultaten agrariërs

Met het oog op de effectbeschrijving voor de agrariërs zijn twee groepsgesprekken met agrariërs gevoerd; met een drietal agrariërs wier bedrijven gesitueerd zijn buiten de begrenzingen voor functieveranderingen en met vier agrariërs wier bedrijven daarbinnen gesitueerd zijn. Aanvullend is een gesprek gevoerd met dhr. H. Kroes, lid van de consultatiegroep namens de landbouworganisaties. Naast deze gesprekken is als informatiebron een tweetal doelgroepenvoorlichtingen van de provincie gebruikt. Deze voorlichtingen vonden plaats op aanvraag van de LTO-IJsselham.

Uit deze gesprekken kwamen als belangrijke leefbaarheidsfactoren bestaanszekerheid, sociaal klimaat en bestuurlijk klimaat naar voren. In dit hoofdstuk zullen achtereenvolgens de leefbaarheidsfactoren bestaanszekerheid en sociaal klimaat aan de orde komen. De factor bestuurlijk klimaat is in hoofdstuk 10 terug te vinden.

4.1 Tabellen met toelichting

AGRARIËRS - BESTAANSZEKERHEID					
aspect	huidige situatie	autonome ontwikkeling		planontwikkeling	
	beschrijving	beschrijving	waardering	beschrijving	waardering
(1) inkomen	wisselend per bedrijfssituatie	weinig veranderingen in huidige situatie	0	mogelijke stijging	0 ... +
(2) werkgelegenheid	directe en indirecte landbouw zorgt voor 900-950 arbeidsplaatsen	afname met 130-250 arbeidsplaatsen in 15 jaar *	—	afname van rond de 165 arbeidsplaatsen in 15 jaar *	— !
(3) uitbreidingsmogelijkheden	grond en produktierechten komen vrij door bedrijfsbeëindigingen	geen verandering in de mogelijkheden	0	daling mogelijkheden	—
(4) verplaatsingsmogelijkheden	gesubsidieerd niet aanwezig	geen verandering huidige situatie	0	gesubsidieerde mogelijkheden kunnen worden geboden	0 ... +
(5) produktieomstandigheden (ontsluiting, ontwatering, verkaveling)	variabel, zeker niet overal optimaal	geen verbetering verwacht	0	verbetering mogelijk	+
(6) bereikbaarheid over openbare wegen	in recreatieseizoen slecht	slechter	—	slechter	— !

* schattingen zijn overgenomen uit het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel'.

(1) In het gebied bevinden zich 325 landbouwbedrijven. Over het inkomensniveau in het gebied is weinig te zeggen aangezien dit per bedrijf varieert. Over het algemeen liggen aan de zuidwestkant van het gebied, waar verkaveling en waterhuishouding verre van optimaal zijn, de kleinere, extensievere bedrijven welke vaak niet in het bezit zijn van een ligboxenstal en waar het aandeel bedrijven zonder opvolger groot is. In het overige gebied

kent men veelal een gunstige produktie-omvang en oppervlakte, een hoog percentage bedrijven met huiskavel, veel ligboxenstallen en een goede verkaveling.

Bij autonome ontwikkeling van het gebied worden door de respondenten weinig veranderingen in het gebied verwacht waardoor de inkomenssituatie zou kunnen veranderen.

In het plan wordt aangegeven dat verbetering van de produktie-omstandigheden binnen een landinrichting kan zorgen voor een stijging van 5-10% van het arbeidsinkomen. De bedrijven aan de zuidwestkant van het gebied zouden echter na deze verbeteringen nog steeds een gering toekomstperspectief hebben.

Een andere reeds bestaande mogelijkheid om de inkomenssituatie te verbeteren, die in het plan wordt aangegeven, is het combineren van landbouw met andere vormen van bedrijvigheid, zoals recreatie. De geïnterviewde agrariërs geven echter aan dat 'campings bij de boer' slechts in weinig gevallen rendabel zijn. Met name de kleinschaligheid zorgt ervoor dat er vaak meer tijd en geld in gaat zitten dan er opbrengsten uitkomen; investeringen kunnen dan ook vaak niet uit.

Verder staat in het plan aangegeven dat kansen worden gezien in regionale specialiteiten. Initiatieven van agrarische ondernemers in deze richting zullen dan ook worden ondersteund. Agrariërs zijn echter van mening dat niet iedereen Evert van Benthem heet en kans heeft gezien de elfstedentocht te kunnen winnen. Zonder zo'n naambekendheid zijn agrariërs van mening dat het niet mee zal vallen je op regionale specialiteiten te concentreren om daarmee (deels) je brood te verdienen. Tevens wordt aangegeven dat de vraag naar ecologische produkten tegenvalt, waarschijnlijk vanwege de hogere prijs.

(2) De landbouw zorgt momenteel voor ongeveer 16% van de totale werkgelegenheid in Noordwest-Overijssel en die is in hoofdzaak aanwezig in de gemeenten IJsselham (47%) en Brederwiede (29%) (Burie, 1991). Het gaat daarbij om zo'n 900-950 directe en indirecte arbeidsplaatsen. Landbouw is na maatschappelijke dienstverlening, industrie en handel/horeca de vierde werkgelegenheidsverschaffer van het gebied.

Landelijk neemt het aantal bedrijven ten gevolge van autonome ontwikkelingen jaarlijks met 1-3% af. Afname van het aantal bedrijven zorgt voor een daling van de werkgelegenheid in het gebied, welke het sterkst is bij de kleinere bedrijven in het zuidwesten van het gebied (3-4%). In de overige gebieden, welke vanuit landbouw-economisch standpunt geredeneerd hoog gekwalificeerd zijn, is de daling van de werkgelegenheid gering (0,5-1%). De werkgelegenheid in de totale agrarische sector in het gebied zal naar schatting door de autonome ontwikkelingen jaarlijks afnemen met 1-2%. Over 15 jaar is dat een afname van 130-250 arbeidsplaatsen.

In het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' krijgt 2.000 hectare landbouwgrond een andere bestemming. Om dit te realiseren zal de komende 15 jaar 20% van het huidige aantal bedrijven moeten verdwijnen (60-70 bedrijven). De schatting van de plannenmakers is dat hiermee 165, zowel directe als indirecte, arbeidsplaatsen gemoeid zullen zijn. Respondenten verwachten echter een grotere afname aangezien ten eerste achter elke agrariër twee arbeidsplaatsen staan en omdat ten tweede volgens hen naast de afname als gevolg van het plan ook de autonome afname doorgang zal vinden.
De ruimteclaims voor functiewijziging liggen juist in die gebieden waar de bedrijven met toekomstperspectief liggen. In het plan is aangegeven dat ook na landinrichting bedrijven in het zuidwesten veelal een gering toekomstperspectief zullen hebben en respondenten verwachten dan

ook dat bedrijfsbeëindiging hier plaats zal blijven vinden.

(3) In een aantal bedrijven wordt te weinig verdiend voor ontwikkeling van het bedrijf; er moet geïnvesteerd worden bij dalende opbrengsten. Mede om te voldoen aan de milieu-eisen is de behoefte aan areaalvergroting groot.

De landbouw in het algemeen maakt moeilijke tijden door. Bij verdere autonome ontwikkeling zullen er, om welke redenen dan ook, bedrijven beëindigd worden. Agrariërs die hun bedrijf verder willen ontwikkelen krijgen hierdoor de kans uit te breiden door te investeren in de vrijkomende grond en produktierechten. Er wordt door de respondenten echter niet verwacht dat bij autonome ontwikkeling een landinrichting zal plaatsvinden waardoor produktie-omstandigheden verbeterd zouden kunnen worden.

Bij planontwikkeling krijgen de agrariërs, wier bedrijven vallen buiten de begrenzingen van de gebieden die functieverandering zullen ondergaan, kansen zich te ontwikkelen en aan te passen aan nieuwe marktomstandigheden.

In het plan wordt een kwart van de huidige landbouwgronden geclaimd maar daarbij komt nog een aantal hectares als gevolg van de in de tachtiger jaren geclaimde maar nog niet verworven landbouwgronden in het kader van het relatienotabeleid. Het uit produktie nemen van zo'n groot areaal landbouwgrond, terwijl de vraag ernaar in de toekomst naar verwachting alleen maar toe zal nemen, leidt volgens de respondenten tot forse prijsstijgingen van gronden in en rondom het gebied. Tevens zullen naar verwachting produktierechten uit het gebied verdwijnen omdat deze bij bedrijfsverplaatsing mee mogen worden genomen naar het nieuwe bedrijf.

Verdere beperkingen van de mogelijkheden tot ontwikkeling en uitbreiding verwachten de respondenten van de veranderende ligging van bedrijven ten opzichte van de natuur (meer bedrijven dichter bij de natuur). Respondenten zijn bang dat door de ontwikkeling en verbetering van de natuur in het gebied de minister wel eens kon komen tot aanwijzing van het gebied in het kader van de Natuurbeschermingswet. Hierdoor zouden allerlei beperkingen kunnen ontstaan.

Agrariërs wier bedrijven vallen binnen de begrenzingen voor functieverandering geven aan dat grote investeringen tijd vragen om te worden afgeschreven. Het is sterk afhankelijk van de bedrijfssituatie of die tijd er wel of niet is (leeftijd, wel of geen opvolger, eigendom, pacht, erfpacht etc.). Men geeft echter aan wel te blijven investeren om het bedrijf niet achteruit te laten gaan. Aangegeven wordt dat de Dienst Landinrichting en Beheer Landbouwgronden, welke verantwoordelijk is voor de verwerving van de gronden, sneller afschrijft dan voor agrariërs mogelijk is, wat negatief is bij taxatie van het bedrijf.

(4) Gesubsidieerde verplaatsingsmogelijkheden ontstaan alleen in geval van een landinrichting. In de huidige situatie is daarvan geen sprake en respondenten verwachten niet dat landinrichting bij autonome ontwikkeling wel aan de orde zal komen.

In het plan staat aangegeven dat in gebieden waar functieveranderingen voorgestaan worden op vrijwillige basis gronden zullen worden aangekocht. Bij verplaatsing zal ondersteuning worden geboden bij het verkrijgen van een nieuw bedrijf binnen of buiten het gebied. Ook bedrijven elders in het gebied kunnen van deze faciliteiten gebruik maken zodat de nodige ruimte ontstaat voor bedrijfsverplaatsing. Verworven gronden worden ingezet voor uitruil.

Respondenten geven aan dat er bij sommige agrariërs in het gebied wel bereidheid is om te vertrekken maar dat de prijs die daar tegenover moet staan dan wel hoog genoeg moet zijn. Er zijn ook anderen die absoluut niet weg willen uit Noordwest-Overijssel. Zij zijn veelal geboren en getogen in het gebied en er emotioneel erg aan gehecht.

Als voorwaarden voor eventuele verplaatsing geven de agrariërs in de eerste plaats aan dat de Dienst Landinrichting en Beheer Landbouwgronden naar hen toe moet komen en niet andersom. Verder moet de prijs zodanig zijn dat ergens anders een vergelijkbaar bedrijf kan worden gekocht in een vergelijkbaar gebied waar het goed wonen en werken is. Respondenten zijn echter van mening dat dit niet het geval is; er wordt gekocht tegen de agrarische waarde welke alleen al daalt door de grote claim voor functieverandering in het gebied. Met het gebeurde bedrag komt men vervolgens alleen in aanmerking voor de minder gunstig gelegen bedrijven met kwalitatief slechtere landbouwgronden.

Voor jonge mensen geldt dat zij over de grens gaan kijken en dan met name naar Denemarken. Als het gebied geen perspectief biedt en verplaatsing binnen Nederland evenmin dan trekken ze weg. Er ontstaat dus een kans op vergrijzing van de agrarische sector in het gebied en daarmee op den duur leegloop.

(5) Bestaande produktie-omstandigheden (ontwatering, verkaveling en ontsluiting) variëren in de huidige situatie per bedrijf. Respondenten geven aan dat deze met name in het zuidwesten van het gebied verre van optimaal zijn en verbeterd zouden moeten worden. De resterende gebieden hebben over het algemeen betere omstandigheden.

Bij autonome ontwikkeling zullen de produktie-omstandigheden volgens de respondenten niet zo snel verbeterd worden.

In het geval van planontwikkeling zal landinrichting gaan plaatsvinden waardoor voor de agrariërs met bedrijven buiten de gebieden die aangewezen zijn voor functieverandering, verkaveling, ontsluiting en waterhuishouding aan de agrarische eisen aangepast gaan worden.

De landbouworganisaties steunen deze landinrichting niet. Met name in het noorden van het gebied nemen agrariërs er afstand van omdat ze verwachten dat de nadelen de voordelen zullen overtreffen. Men is bang dat geen sprake meer zal zijn van vrijwilligheid indien er een herinrichting in het gebied zal komen. De Landinrichtingswet biedt in dit geval namelijk de mogelijkheid te onteigenen om voorzieningen voor natuur, landschap, openluchtrecreatie en andere algemene doeleinden mogelijk te maken. Beloofd is dat ook in Noordwest-Overijssel deze mogelijkheid niet gebruikt zal worden maar hierover hebben de agrariërs grote twijfels.

(6) Door de respondenten wordt aangegeven dat sommige wegen erg smal zijn. Buiten het recreatieseizoen levert dit niet al te veel problemen op maar in het seizoen wordt vooral hinder ondervonden van de vele fietsers op de wegen. Er ontstaan door de vermenging van verschillende verkeersdeelnemers gevaarlijke situaties.

Er wordt verwacht dat de drukte op de wegen zal toenemen als gevolg van het stijgende aantal toeristen en recreanten, zowel bij autonome ontwikkeling als bij planontwikkeling. Bij de planontwikkeling verwachten de respondenten echter een grotere stijging.

AGRARIËRS - SOCIAAL KLIMAAT					
aspect	huidige situatie	autonome ontwikkeling		planontwikkeling	
	beschrijving	beschrijving	waardering	beschrijving	waardering
(7) soort bewoners op platteland	voornamelijk agrariërs	mogelijke toename aantal bewoners zonder agrarische achtergrond	0 ... —	toename aandeel bewoners zonder agrarische achtergrond	—

(7) Voor agrariërs geldt dat het belangrijk is wie er bij hen in de buurt wonen; 'stadse mensen' of 'mensen met een agrarische achtergrond'. Dit speelt niet alleen een rol bij de informatie-uitwisseling maar is ook van belang voor het begrip van het agrarische leven. Bewoners zonder agrarische achtergrond hebben vaak weinig kennis van en inzicht in het agrarische bedrijf. Door het ontbreken van deze kennis is de kans op wrijvingen groter.

Bij een toenemend aandeel bewoners zonder agrarische achtergrond in het buitengebied zullen de kansen op wrijvingen alleen maar toenemen. Deze toename wordt door de respondenten zowel bij autonome ontwikkeling als bij planontwikkeling verwacht maar in verschillende mate. Autonoom zullen bedrijven stoppen maar niet verplaatst worden; agrariërs zullen waarschijnlijk bij het vroegere bedrijf blijven wonen. Met planontwikkeling zullen naast deze beëindigingen bedrijfsverplaatsingen plaats gaan vinden waardoor agrariërs zullen vertrekken.

Het onderling vertrouwen tussen de boeren is enigszins afgenomen als gevolg van het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel'. Er gaan diverse geruchtenstromen over wie wel of niet zal verkopen en wie wel of niet wil verplaatsen. De agrariërs zeggen zonder het plan te weten waar en hoe ze zitten en zijn daar grotendeels tevreden over. Het plan brengt hierin grote onzekerheid wat een zekere mate van onrust veroorzaakt.

4.2 Conclusies

Over het algemeen zijn agrariërs van mening dat er teveel landbouwgronden uit produktie worden genomen en dat de verkeerde gronden daartoe zijn aangewezen. De ruimteclaims voor functieverandering liggen juist in die gebieden waar de betere landbouwgronden en de bedrijven met toekomstperspectief gesitueerd zijn.

De mate waarin effecten van het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' zich voor zullen doen en welke waardering daaraan wordt gegeven is voornamelijk afhankelijk van de bedrijfssituatie en de bedrijfsligging. Voor de agrariërs wier bedrijven liggen buiten de aangewezen gebieden voor functieverandering geldt dat verbetering van de produktie-omstandigheden eventueel kan zorgen voor een toename van het inkomen. Dit is een positief punt van het plan. Nadelig is het verdwijnen van grond en produktierechten uit het gebied waardoor uitbreidingsmogelijkheden voor de landbouw verminderen.

Voor agrariërs wier bedrijven deels of geheel liggen in gebieden waar functieverandering voorgesteld is ziet de situatie er totaal anders uit. Hun bedrijven zullen in de toekomst geheel of gedeeltelijk uit dat gebied moeten verdwijnen. Afhankelijk van diverse factoren, zoals leeftijd, soort bedrijf en opvolging, moeten zij ieder voor zich kijken wat hun mogelijkheden zijn. Dit geldt onder andere met betrekking tot verplaatsing en verkoop aan de Dienst Landinrichting en Beheer Landbouwgronden.

Hoofdstuk 5 Resultaten bewoners

De groep bewoners bestaat uit de mensen die permanent in het projectgebied woonachtig zijn.

Om te komen tot een effectbeschrijving van de bewoners zijn gesprekken gevoerd met afgevaardigden van de verenigingen voor plaatselijk belang uit Belt-Schutsloot, Blankenham, Blokzijl, Dwarsgracht, Giethoorn-noord, Hagenbroekweg, Kuinre, Ossenzijl, Paasloo, Scheerwolde, St. Jansklooster/Heetveld en Wetering. Tevens is een gesprek gevoerd met afgevaardigden van verschillende plattelandsvrouwenorganisaties uit Oldemarkt en Blokzijl. Aanvullend is een tweetal voorlichtingsbijeenkomsten van de provincie bezocht.

Als belangrijke leefbaarheidsfactoren kwamen uit deze gesprekken naar voren bereikbaarheid, woonklimaat, bestaanszekerheid, verzorgingssituatie, sociaal klimaat en bestuurlijk klimaat. De eerste vijf factoren worden in dit hoofdstuk behandeld en het bestuurlijk klimaat in hoofdstuk 10.

5.1 Tabellen met toelichting

BEWONERS - BEREIKBAARHEID					
aspect	huidige situatie	autonome ontwikkeling		planontwikkeling	
	beschrijving	beschrijving	waardering	beschrijving	waardering
(1) openbaar vervoer	slecht	achteruitgang	—	achteruitgang	—
(2) zomerse drukte op (vaar)wegen	behoorlijk druk	toename van drukte	—	toename van drukte	— !
(3) weg-infrastructuur	onveilige situaties	geen verandering	0	wellicht toename	0 ... —

(1) De mate van mobiliteit van bewoners is afhankelijk van de sociale groep waartoe men behoort en de middelen waarover men beschikt. Men is over het algemeen gewend aan de geringe omvang van het openbaar vervoer in het gebied; velen hebben een auto. Voor kinderen/jongeren en ouderen vormt het gebrek aan openbaar vervoer vaak wel een probleem. De meeste respondenten geven te kennen dat de openbaar vervoerssituatie mede beïnvloed wordt door het gedrag van de bevolking. Als er, zoals nu, nauwelijks vraag is, zal er ook weinig aanbod zijn.

Men verwacht dat het openbaar vervoer er met de autonome ontwikkeling steeds verder op achteruit zal gaan omdat, volgens de respondenten, de vraag in de toekomst niet zal toenemen. Men vindt de afname van aanbod een slechte zaak voor degenen die afhankelijk zijn van het openbaar vervoer.

In het plan wordt nauwelijks gesproken over het openbaar vervoer. Er wordt alleen melding gemaakt van mogelijke verbetering in het zomerseizoen ten behoeve van de recreatie. Daar hebben bewoners weinig aan, concluderen enkele respondenten. Ook ziet

men de autonome ontwikkeling tijdens de planontwikkeling doorgaan. Een oplossing voor het openbaar vervoersprobleem zou volgens een aantal respondenten verbetering van de buurtbus kunnen zijn, mits deze wel aansluit op andere vormen van openbaar vervoer en afgestemd wordt op de behoefte van de bewoners.

(2) Het probleem van drukke wegen in de zomer doet zich in verschillende mate voor in het gebied. Het is bijvoorbeeld erg druk in Blokzijl en Ossenzijl, mede vanwege de beweegbare bruggen midden in beide kernen. Ook in en naar Giethoorn is er in de zomer vaak sprake van overvolle wegen. De drukte in de zomer op sommige wegen vindt men over het algemeen hinderlijk, maar men is er grotendeels aan gewend geraakt. Een aantal mensen houdt tijdens drukke perioden noodgedwongen rekening met langere reistijden dan normaal.

Bij autonome ontwikkeling wordt een geleidelijke toename van deze drukte voorzien vanwege de toenemende vrije tijd, het groeiende belang van de watersport en vanwege de recent opgekomen aandacht voor natuur- en cultuurrecreatie.

Men verwacht dat de drukte op de wegen met de planontwikkeling meer zal toenemen dan met de autonome ontwikkeling en dat er vooral vaker files voor openstaande bruggen zullen staan. Een belangrijke oorzaak hiervan is volgens de respondenten het draaibaar maken van de Heerenbrug zoals voorgesteld in het plan. Hierdoor ontstaat er een doorgaande staande-mast route naar Friesland. Hierover werd door een aantal respondenten nog opgemerkt dat de aantallen files voor de brug afhankelijk zijn van de doorvaarthoogte waarop de brug draaibaar gemaakt zal worden. Hoe lager deze is, des te vaker zal de brug open staan.

(3) Een deel van de weg-infrastructuur wordt door een groot aantal respondenten als niet toereikend en onveilig aangemerkt. Dit geldt dan voornamelijk als tijdens het hoogseizoen meer vermenging van verkeersdeelnemers optreedt (bijvoorbeeld fietsers en landbouwverkeer beide op de binnenwegen) dan buiten het zomerseizoen. Ook ziet men gevaarlijke situaties voor fietsers bij het oversteken van grotere, doorgaande wegen waar door automobilisten vaak te hard wordt gereden.

De respondenten verwachten bij autonome ontwikkeling wat deze problemen betreft niet veel verbetering.

Met de planontwikkeling verwacht men ook geen oplossing voor de problemen op het gebied van verkeersveiligheid. De in het plan voorziene nieuwe fietspaden ziet men niet als een structurele oplossing omdat het veelal recreatieve fietspaden zullen zijn. Door het toenemende aantal recreanten en toeristen ziet men eigenlijk meer onveilige situaties ontstaan, ondanks enkele verbeteringen. Men verwacht echter niet dat de problemen langs met name drukke wegen en op kruisingen zullen worden opgelost door deze verbeteringen.

BEWONERS - WOONKLIMAAT					
aspect	huidige situatie	autonome ontwikkeling		planontwikkeling	
	beschrijving	beschrijving	waardering	beschrijving	waardering
(4) nieuwbouw mogelijkheden in grotere kernen	voldoende	geen verandering	0	weinig verandering	0
(4) nieuwbouw mogelijkheden in kleine kernen	mogelijkheden voor eigen bevolking	geen verandering	0	wellicht meer mogelijkheden	0 ... +
(4) nieuwbouw mogelijkheden in buurtschappen	onvoldoende	geen verandering	0	geen verandering	0
(5) woningmarkt	prijzen gemiddeld in Nederland	wellicht geleidelijke stijging	0 ... — 0 ... +	stijging	— +
(6) fysieke woonomgeving	aantrekkelijk	nauwelijks verandering	0	meer natuur	variërend van + tot —

(4) Vrijwel niemand van de respondenten is te spreken over het woningbouwbeleid dat momenteel gevoerd wordt. De te bouwen woningen worden volgens de respondenten niet op een gelijkwaardige manier over de kernen verdeeld. De grotere kernen zoals Vollenhove en Oldemarkt kunnen niet alleen voor de eigen bevolking, maar ook voor mensen van buiten het gebied bouwen. In de kleine kernen zijn er beleidsmatig mogelijkheden om te bouwen voor de eigen bevolking. Een aantal respondenten geeft echter aan dat er in de praktijk gebrek aan bouwgrond is (in veel gevallen is een natuurbeschermingsorganisatie de eigenaar of de buur van de potentiële bouwgrond, wat woningbouw moeilijk maakt). De buurtschappen mogen volgens het buurtschappenbeleid vrijwel geen woningen bouwen. Men vindt het over het algemeen erg belangrijk voor de leefbaarheid dat er voor de eigen bevolking woningen gebouwd kunnen worden. Daarbij heeft men, vooral in de kleine kernen en in de buurtschappen, liever elk jaar een klein aantal nieuwe woningen erbij dan eenmalig een groot aantal om op die manier steeds aan de behoefte van de eigen bevolking te kunnen voldoen.

Bij autonome ontwikkeling ziet men over het algemeen niet veel verandering komen in het huidige beleid.

Volgens het plan kunnen er gedurende de looptijd van het gebiedsgericht beleid onder bepaalde voorwaarden 250 extra woningen gebouwd worden, afgezien van de taakstelling. Ook blijft het buurtschappenbeleid van kracht. Bij veel respondenten leeft de angst dat de extra te bouwen woningen voor een groot deel bij de grote kernen terecht komen. Voor wat betreft bouwgrond hopen de respondenten dat natuurbeschermingsorganisaties in de toekomst flexibeler zullen zijn bij het oplossen van problemen met betrekking tot bouwgronden.

(5) Over het algemeen zijn de prijzen voor woningen, in vergelijking met de rest van Nederland, momenteel gemiddeld. Dit is echter volgens de respondenten al aan het veranderen als gevolg van prijsopdrijving van woningen door mensen die een tweede huis in het gebied willen kopen of er vanuit relatief dure gebieden permanent komen wonen. In het eerste geval is men waarschijnlijk bereid en in staat een hogere prijs te bieden dan de plaatselijke bevolking, in het tweede geval heeft men de eigen woning veelal voor een voldoende prijs weten te verkopen om in Noordwest-Overijssel een goede prijs te kunnen bieden. Over het algemeen zijn deze mensen (ouder, hoger opgeleid) in een financieel goede positie. De laatste jaren is de markt voor tweede woningen, mede door het gemeentelijk beleid (verordening op het tweede woning bezit), wel teruggelopen.

Men verwacht met de autonome ontwikkeling dat de prijzen geleidelijk zullen blijven stijgen omdat het gebied aantrekkelijk is en veel delen van Nederland snel te bereiken zijn.

In het plan wordt gesproken over nieuwe woonlocaties met mengbestemming (recreatieve en permanente bewoning zijn beide mogelijk). Het merendeel van de respondenten verwacht echter dat deze woningen behoorlijk duur worden, zodat de plaatselijke bevolking er nauwelijks terecht kan.

(6) Men waardeert de fysieke woonomgeving zoals die nu is als goed, aantrekkelijk, ruim en mooi.

Van de autonome ontwikkeling wordt door de respondenten niet veel verandering verwacht. Een aantal respondenten geeft te kennen dat er niets zou moeten veranderen aan de woonomgeving; men vindt bijvoorbeeld dat er al genoeg natuur is.

Over het algemeen zijn de meningen over de natuurontwikkeling verdeeld. Door de ontwikkeling van meer natuur zoals het plan dat voorstelt, kan de woonomgeving aantrekkelijker worden, mits men er geen overlast, in de vorm van bijvoorbeeld muggen en/of aantasting van funderingen door verhoging van het waterpeil, van ondervindt. Ook is een deel van de respondenten van mening dat de beide natuurbeschermingsorganisaties eerst de bestaande natuur op een goede manier dienen te beheren, voordat hun areaal uitgebreid zou moeten worden. Een aantal respondenten heeft echter ook te kennen gegeven te verwachten dat door het ontwikkelen van meer van dezelfde natuur, de aantrekkelijke landschappelijke variatie en kleinschaligheid zouden kunnen verdwijnen.

BEWONERS - BESTAANSZEKERHEID					
aspect	huidige situatie	autonome ontwikkeling		planontwikkeling	
	beschrijving	beschrijving	waardering	beschrijving	waardering
(7) werkgelegenheid	tekort en weinig gedifferentieerd	landbouwsector afname met 130-250 arbeidsplaatsen *	—	afname met rond de 165 arbeidsplaatsen * in landbouwsector	— !
		recreatie/toerisme mogelijke toename	0 ... +	mogelijk toename met ca. 240 arbeidsplaatsen * in recreatie/toerisme	0 ... +
		middenstand stabiel	0	in middenstand mogelijk toename	0 ... +
		natuurbeheer stabiel	0	mogelijk toename in natuurbeheer met 14 arbeidsplaatsen (direct en indirect) *	0 ... +

* schattingen zijn overgenomen uit het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel'.

(7) De respondenten zien werkgelegenheid als één van de belangrijke factoren om de leefbaarheid in het gebied op peil te houden en/of te verbeteren. Momenteel is er een tekort aan werkgelegenheid in het gehele gebied. In de gemeente IJsselham ligt in 1994 het percentage niet-werkenden van de beroepsgeschikte bevolking (8,8 %) duidelijk boven het regionale gemiddelde in dat jaar (6,6 %). De gemeente Brederwiede ligt met een percentage niet-werkenden van de beroepsgeschikte bevolking (5,0 %) daar onder (Ontwerp Gebiedsgericht Beleid, 1995). Er is volgens de respondenten te weinig hoogwaardige bedrijvigheid en te weinig differentiatie aan werkgelegenheid in het gebied. Doordat er weinig werk en opleidingen zijn in het gebied trekken veel jongeren weg.

Met autonome ontwikkeling zal de werkgelegenheid, vooral in de agrarische sector en de direct daarvan afhankelijke bedrijfstakken verder afnemen. De sector recreatie/toerisme heeft, als één van de weinige sectoren in het gebied, de potenties om te kunnen groeien.

In het plan wordt gesproken van een afname van de werkgelegenheid in de landbouw met 165 arbeidsplaatsen. Daar wordt tegenovergesteld dat de werkgelegenheid in recreatie en toerisme, in bedrijvigheid, tijdens de uitvoering van het plan en in natuurbeheer toe zou kunnen nemen.

Van de in het plan genoemde nieuwe werkgelegenheid in de recreatie/toerismesector verwachten de respondenten over het algemeen niet veel. Die sector ziet men als erg onzeker en levert volgens de respondenten slechts seizoens- en laaggeschoolde arbeid op wat men niet ziet als een structurele oplossing van de werkloosheidsproblemen. Het feit dat er in het plan geen zekerheid wordt gegeven over de daadwerkelijke komst van deze werkgelegenheid, wordt door de respondenten als negatief aangemerkt. Dit geldt ook voor de mogelijkheden voor bedrijfsvestiging die geboden worden. Of en hoe al deze mogelijkheden benut kunnen gaan worden is nog onduidelijk. Over de tijdelijke extra werkgelegenheid in het kader van het uitvoeren van het plan is nog geen zekerheid te geven. Men vindt over het algemeen dat er meer mensen vanuit de bevolking ingezet zouden moeten worden bij het natuurbeheer.

BEWONERS - VERZORGINGSSITUATIE					
aspect	huidige situatie	autonome ontwikkeling		planontwikkeling	
	beschrijving	beschrijving	waardering	beschrijving	waardering
(8) aanbod van commerciële voorzieningen (detailhandel)	voldoende in grotere kernen	stabiel	0	weinig verandering	0
	variërend in kleine kernen	mogelijke afname	0 ... —	weinig verandering	0
	gering in buurtschappen	afname	—	weinig verandering	0
(9) aanbod van niet-commerciële voorzieningen	voldoende in grotere kernen	stabiel	0	stabiel	0
	redelijk in kleine kernen	afhankelijk van bezuinigingen	0 ... —	afhankelijk van bezuinigingen	0 ... —
	gering/afwezig in buurtschappen	afname	—	afname	—

(8) De inwoners van het gebied zijn voor veel voorzieningen aangewezen op de kernen Oldemarkt, Vollenhove, Zwartsluis, Steenwijk, Meppel en Emmeloord. In de kleine kernen en buurtschappen met weinig tot geen commerciële voorzieningen heeft men zich grotendeels aangepast aan die situatie. Het voortbestaan van voorzieningen zoals winkels valt en staat met de vraag naar de produkten. Daarbij speelt de bereidheid om een hogere prijs te betalen en genoegen te nemen met een geringere variatie aan produkten een belangrijke rol. Dit geldt vooral in de kleine kernen. De respondenten geven aan dat een groot deel van de bevolking zich daarvan zeker bewust is en (afhankelijk van de eigen inkomenssituatie) bereid is mee te helpen aan het in stand houden van de aanwezige voorzieningen. Veel commerciële voorzieningen kunnen echter mede blijven bestaan omdat hun omzet voor een deel afkomstig is uit recreatieve bestedingen. Dit geldt dan vooral voor de foodsector. Dit neemt niet weg dat het draagvlak voor sommige voorzieningen steeds kleiner wordt.

Men is bang dat bij de autonome ontwikkeling op den duur steeds meer voorzieningen zullen gaan verdwijnen omdat het draagvlak afneemt. In de meeste kernen en/of buurtschappen wordt het verlies van een winkel als een aanslag op de leefbaarheid gezien. Vestiging is namelijk erg moeilijk omdat, als een kleine kern/buurtschap een te laag inwonertal heeft, het moeilijk is voor een startende ondernemer om een lening te verkrijgen. Met een verwachte lage omzet gaat de terugbetaling volgens de bank dan (te) lang duren.

Men ziet het gebiedsgericht beleid over het algemeen niet als bedreigend voor de voorzieningen. Voor sommige commerciële voorzieningen zou het plan positief kunnen uitpakken, doordat er waarschijnlijk meer toeristen en recreanten zullen komen waardoor het draagvlak vergroot kan worden.

(9) Voor de niet-commerciële voorzieningen, zoals bibliotheken, scholen, dorpshuis, groene kruis, zijn veel bewoners grotendeels aangewezen op de grotere kernen. Voor wat betreft niet-commerciële voorzieningen zoals medische diensten is het aanbod nu nog goed, maar dit ziet men in de autonome ontwikkeling door bezuinigingen in de nabije toekomst al teruglopen. Dit geldt ook voor educatieve voorzieningen zoals scholen. Hierbij speelt ook mee dat veel jongeren/jonge gezinnen wegtrekken omdat er te weinig werk is in het gebied.

Met het plan ziet men hierin niet veel verbetering optreden.

BEWONERS - SOCIAAL KLIMAAT					
aspect	huidige situatie	autonome ontwikkeling		planontwikkeling	
	beschrijving	beschrijving	waardering	beschrijving	waardering
(10) eigen positie/identiteit	over het algemeen goed	weinig verandering	0	mogelijke aantasting	0 ... —
(11) veiligheid	redelijk goed	vermindering	—	vermindering	— !
(12) verenigingsleven	goed	algemene maatschappelijke veranderingen	0	sterkere verandering	—

(10) Het sociaal klimaat in de dorpen vinden de respondenten over het algemeen goed. De tweedewoningbezitters ziet men echter als een mogelijke bedreiging van de plaatselijke samenleving. Deze 'allochtonen' zijn vaak nauwelijks aanwezig, worden meestal geen lid van een vereniging en hebben, gezien hun leeftijd (veel 55+-ers), ook geen kinderen voor de scholen en verenigingen. Ook leeft bij een aantal respondenten de ervaring en/of angst dat deze mensen soms teveel proberen te veranderen en daarmee de levensstijl en identiteit van de dorpssamenleving kunnen aantasten. Wat men al wel merkt, en wat ook door zal gaan in de autonome ontwikkeling is een afname van de saamhorigheid en gebondenheid doordat er steeds meer allochtonen in veel dorpen komen wonen. Het type (vooral rust-, ruimte- en natuurliefhebbers) en de aantallen tijdelijke recreanten/toeristen in de kernen

vindt men nu nog aanvaardbaar, velen vinden het ook gezellig.

Over het algemeen verwacht men bij autonome ontwikkeling weinig veranderingen in het sociaal klimaat.

Men verwacht over het algemeen dat er met en zonder het plan meer toeristen zullen komen en er wellicht ook meer overlast zal optreden. In de toekomst moeten volgens de respondenten de aantallen tijdelijke toeristen/recreanten dan ook controleerbaar en beheersbaar blijven. Door de planning van woningen met mengbestemming kunnen er tevens meer tweedehuiseigenaren bijkomen, wat als negatief voor het sociaal klimaat wordt ervaren.

(11) Het gebied wordt nu over het algemeen als behoorlijk veilig ervaren. Alleen in het drukke zomerseizoen ondervindt men wel een enkele keer last van criminaliteit.

In de autonome ontwikkeling verwacht men dat met een toenemend aantal toeristen in het gebied en dus met een groter verloop, de sociale controle steeds meer zal afnemen. Daardoor kan de criminaliteit toenemen.

Met de planontwikkeling voorzien de bewoners een sterkere toename van het aantal recreanten en toeristen dan in de autonome ontwikkeling. Daarbij verwachtte men vervolgens een grotere toename van de criminaliteit dan in de autonome ontwikkeling.

(12) Het verenigingsleven wordt door de respondenten over het algemeen als goed gewaardeerd. In veel dorpen wordt door een groot deel van de plaatselijke bevolking in diverse verenigingen geparticipeerd.

Met de autonome ontwikkeling zal men te maken krijgen met een steeds veranderende bevolkingssamenstelling, wat z'n weerslag heeft op de verenigingen. Als voorbeelden kunnen genoemd worden het wegtrekken van jongeren door het geringe aanbod aan opleidingen en werk, en de vergrijzing. Door een aantal respondenten wordt aangegeven dat er waarschijnlijk steeds meer een beroep zal moeten worden gedaan op dezelfde mensen.

In de planontwikkeling verwacht men een sterkere verandering dan in de autonome ontwikkeling omdat er met het plan waarschijnlijk agrariërs samen met hun gezinnen uit het gebied en dus uit de verenigingen zullen vertrekken. Van de komst van meer tweede huiseigenaren (vaak 55+-ers) verwacht men over het algemeen geen verbetering voor wat betreft het verenigingsleven (zie ook (10)).

5.2 Conclusies

Een algemene opmerking over het plan van de kant van de bewoners is dat zij een visie achter het plan missen, waardoor ze ook het nut van het plan niet kunnen onderkennen. Ook vindt men dat het plan erg globaal is. Er staan veel vaagheden, onduidelijkheden en 'nog nader te bekijken maatregelen' en slechts weinig zekerheden in. Dit maakt het voor de bewoners moeilijk om duidelijke gevolgen van het plan te ontdekken.

Een van de belangrijkste leefbaarheidsfactoren voor de bewoners is de bestaanszekerheid. Werkgelegenheid is daarbij het meest relevante aspect. Deze wordt echter met veel vaagheden en onzekerheden omgeven. Volgens de respondente verdwijnt als gevolg van het plan namelijk werkgelegenheid zonder dat er zekerheid is dat er andere en structurele werkgelegenheid voor terug komt.

Met betrekking tot een andere relevante leefbaarheidsfactor, het woonklimaat, geldt dat de bouwmogelijkheden een grote rol spelen. De bewoners vinden het over het algemeen belangrijk voor de leefbaarheid van hun kern of buurtschap dat er regelmatig een aantal woningen gebouwd kan worden om aan de behoefte van de eigen bevolking te voldoen. Men is van mening dat dit uitstraling heeft naar andere leefbaarheidsfactoren, en dan met name naar het sociaal klimaat en de verzorgingssituatie. Men vindt echter dat het plan te weinig duidelijkheid geeft over woningbouw en woningbouwmogelijkheden.

Voor wat betreft de verkeersveiligheid heeft men het idee dat het plan daar aan voorbij gaat, terwijl er met een toenemend aantal recreanten en toeristen toch wel degelijk aandacht aan besteed zou moeten worden. Ook in de autonome ontwikkeling zou hier meer op in gegaan moeten worden volgens de bewoners.

Hoofdstuk 6 Resultaten binnenvissers

Ten behoeve van het opstellen van de tabel voor deze bevolkingsgroep is een gesprek gevoerd met enkele afgevaardigden van de Algemene Bond van Binnenvissers in Noordwest-Overijssel. Verder is de doelgroepenvoorlichting van de provincie voor de leden van deze bond bezocht.

Als leefbaarheidsfactoren kwamen bestaanszekerheid en bestuurlijk klimaat naar voren. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de eerstgenoemde leefbaarheidsfactor. Voor de leefbaarheidsfactor bestuurlijk klimaat wordt verwezen naar hoofdstuk 10.

6.1 Tabel met toelichting

BINNENVISSERS - BESTAANSZEKERHEID					
aspect	huidige situatie	autonome ontwikkeling		planontwikkeling	
	beschrijving	beschrijving	waardering	beschrijving	waardering
(1) inkomen	dalende trend	op korte termijn weinig verandering	0	op korte termijn mogelijk stabilisatie	0 ... +
		op lange termijn verbetering	+	op lange termijn verbetering	+
(2) bevisbaar areaal	ca. 3000 ha	afname areaal	—	mogelijke toename areaal	0 ... +
	geïsoleerde ligging, zowel intern als extern	blijvende geïsoleerde ligging	0	mogelijke afname mate van isolatie	0 ... +
(3) visstand	veranderende soortensamenstelling	weinig verandering	0	eventueel stabiliteit	0 ... +
	grote predatie door aalscholvers	stabiel, mogelijke toename	0 ... —	stabiel, mogelijke toename	0 ... —
(4) bereikbaarheid	vrij slecht	weinig verandering	0	achteruitgang	—

(1) In Noordwest-Overijssel zijn ruim 20 beroepsvissers werkzaam. Binnenvisserij wordt veelal als nevenactiviteit ontplooid naast rietteelt. Momenteel laat het inkomen een dalende trend zien die te verklaren is door een terugloop van de vangsten en de veranderende soortensamenstelling. Economisch interessante soorten verdwijnen en worden vervangen door economisch minder interessante soorten.

Uit een onderzoek naar de beroepsvisserij in Noordwest-Overijssel (Witteveen+Bos, 1994) is gebleken dat er in de huidige situatie geen mogelijkheden gezien worden om de positie van de visserij in belangrijke mate te verbeteren op korte termijn. Aangezien het inkomen afhankelijk is van het bevisbaar areaal en de visstand wordt voor de verklaring van de verwachte inkomensontwikkeling op korte termijn verwezen naar de toelichting bij deze twee aspecten.

De enige mogelijkheid om in de toekomst uit de huidige impasse te geraken wordt in het bovengenoemd onderzoek gezien in het veranderen van de ecologische status van de wateren door ze om te vormen tot heldere en plantenrijke systemen. Op lange termijn zal, zowel bij autonome ontwikkeling als bij planontwikkeling, als gevolg van het gevoerde waterkwaliteitsbeleid deze ecologische status bereikt worden met de daarbij behorende vissoorten. Uit het onderzoek kwam ook naar voren dat deze vissoorten in principe goede commerciële mogelijkheden bieden voor beroepsvissers.

(2) In de huidige situatie wordt door de Algemene Bond van Binnenvissers in Noordwest-Overijssel het volledige visrecht voor ongeveer 3.000 ha aan meren, plassen, kanalen, vaarten, sloten en petgaten gepacht. Bij deze bond zijn de meeste van de beroepsvissers in het gebied aangesloten. De ligging van het gebied is relatief geïsoleerd ten opzichte van wateren buiten het gebied waardoor mogelijkheden tot in- en uittrek van vissen beperkt zijn. Natuurlijke intrek van aal is in deze situatie bijvoorbeeld afhankelijk van de inlaat van Fries water. Tevens zijn in het gebied weinig mogelijkheden tot rondtrek.

Als gevolg van verlanding en dichtslibbing van wateren met bagger zal het areaal bevisbaar water afnemen bij autonome ontwikkeling. In de mate van isolatie, zowel intern als extern, zullen naar verwachting van de respondenten geen grote veranderingen komen.

Bij planrealisatie worden door de geïnterviewde vissers geen grote areaalveranderingen verwacht maar ze zien toch kans op enige uitbreiding van het bevisbaar areaal. Uitbreiding zal mogelijk kunnen ontstaan door een toename van het areaal natuurgebied en realisatie van een nieuwe drinkwaterwinlokatie. Over de grootte van eventuele uitbreiding van het areaal viswater hebben de respondenten nog geen idee aangezien de inrichting van de nieuwe natuurgebieden nog niet is bepaald en er ook nog geen duidelijkheid bestaat of de vissers in de drinkwaterwinlokatie zullen mogen vissen. De toename van het areaal viswater door bovengenoemde factoren zal echter enigszins getemperd worden door het toenemende ruimtebeslag door de recreatie. Hierbij moet gedacht worden aan het creëren van aanlegplaatsen, strandjes etcetera op plaatsen waar vissers anders fuiken zouden kunnen plaatsen. Verder zullen processen van verlanding en dichtslibbing zich ook bij de planontwikkeling voortzetten.

Bij planontwikkeling komen de vissers, als gevolg van de verplaatsing van de waterinlaat naar Stroink, dichter bij de aanvoer van de nieuwe jonge vis te zitten. Voorwaarde voor voordeel hieruit is dat de vis dan wel in de wateren in het gebied moet kunnen komen. In

het plan wordt volgens de respondenten te weinig aandacht besteed aan de rondtrekmogelijkheden voor de vissen. Er zouden verbindingen, zowel met wateren buiten het gebied als intern, moeten komen zodat minder sprake zou zijn van dood water. Dit zou een positieve ontwikkeling zijn met betrekking tot botulisme waar stilstaand water bij langdurige hitte gevoelig voor is. Afhankelijk van de verdere invulling van de plannen kan verbetering in de situatie optreden.

(3) De visstand is afhankelijk van diverse factoren. De belangrijkste zijn soortensamenstelling, biomassa, predatie en produktiemogelijkheden. In de huidige situatie liggen knelpunten bij de aanzienlijke predatie door de aalscholver van met name snoekbaars en aal en bij de verschuivingen in de soortensamenstelling als gevolg van de veranderende waterkwaliteit. Door het vigerende waterkwaliteitsbeleid, met als streven helder en plantenrijk water, verdwijnen economisch interessante soorten zoals aal en snoekbaars. Minder interessante soorten zoals de snoek komen ervoor in de plaats.

Bij autonome ontwikkeling wordt door de respondenten verwacht dat er op relatief korte termijn weinig verandering in de huidige situatie zal komen. De veranderende soortensamenstelling zal voorlopig waarschijnlijk doorzetten aangezien niet aannemelijk is dat het waterkwaliteitsbeleid zal veranderen. Predatie door aalscholvers, welke overigens een beschermde status bezitten, zou zelfs nog toe kunnen nemen omdat de aalscholverkolonie bij Wanneperveen nog groeit.

Evenals bij autonome ontwikkeling zal bij planontwikkeling volgens de respondenten op korte termijn weinig verandering voor de visstand optreden. Enig verschil kan ontstaan doordat met planontwikkeling nieuwe waterrijke natuurgebieden worden gecreëerd. Deze gebieden kunnen, afhankelijk van de vormgeving en inrichting van het water en de oevers, hun weerslag hebben op de soortensamenstelling. Voldoende oeverlengte, in de vorm van natuurlijke oevers, en afwisseling in diepten zorgen voor paaigelegenheden en leefhabitats voor diverse vissoorten. Hierdoor zouden misschien meerdere soorten een plek kunnen vinden in het gebied. In het plan is aangegeven dat bij de inrichting van de nieuwe natuurgebieden rekening zal worden gehouden met de aanbevelingen van de vissers om de visstand te verbeteren.

(4) De bereikbaarheid van fuiken wordt vooral beïnvloed door waterrecreanten. De respondenten geven aan dat het in de huidige situatie op sommige wateren in de zomer onmogelijk is om te vissen in verband met de drukte als gevolg van de recreanten. Verder wordt de bereikbaarheid beïnvloed door afsluitingen van wateren. Vissers geven aan dat nu reeds waterwegen afgesloten zijn om natuur ongestoord haar gang te kunnen laten gaan.

De respondenten zijn van mening dat de drukte van recreanten zal toenemen bij autonome ontwikkeling.

Evenals bij de autonome ontwikkeling verwachten de vissers een stijging van de drukte op de vaarwegen als gevolg van het groeiende aantal recreanten en toeristen bij de planontwikkeling, zij het bij planontwikkeling waarschijnlijk in grotere mate. Verder zijn respondenten bang dat bij de planontwikkeling op grotere schaal afsluiting van vaarwegen plaats zal gaan vinden, met name in gebieden waar Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer meer areaal in bezit krijgen en daarmee meer macht.

6.2 Conclusies

Verwacht wordt dat het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel', op de bereikbaarheid na, geen negatieve effecten zal hebben voor de binnenvissers in het gebied. De mate waarin voordeel uit het plan gehaald kan worden hangt af van de verdere inrichting van met name de natte natuurgebieden en de mogelijkheden voor de vissers om in deze nieuwe wateren te vissen, aangezien eventuele areaalvergroting van bevisbaar water hiervan afhankelijk is. Vissers geven aan dat ze het eerst allemaal moeten zien eer ze het zullen geloven.

Hoofdstuk 7 Resultaten middenstanders

Onder middenstanders worden in deze rapportage verstaan zelfstandige ondernemers in het midden- en kleinbedrijf in de sectoren detailhandel, ambacht en vervoer (Pompe, 1980). De middenstanders in de toeristisch/recreatieve sfeer zijn in deze rapportage buiten de groep middenstanders gehaald. Deze krijgen in het volgende hoofdstuk de aandacht.

Ten behoeve van de effectbeschrijving voor de middenstanders zijn gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van ondernemersverenigingen uit Oldemarkt, Giethoorn, Vollenhove en St. Jansklooster en Kuinre/Blankenham.

7.1 Tabel met toelichting

MIDDENSTANDERS - BESTAANSZEKERHEID					
aspect	huidige situatie	autonome ontwikkeling		planontwikkeling	
	beschrijving	beschrijving	waardering	beschrijving	waardering
(1) inkomen	over het algemeen niet al te ruim	foodsector lichte stijging	+	foodsector sterkere stijging	+ !
		non-foodsector stabiel	0	non-foodsector stabiel	0
(2) bereikbaarheid	over het algemeen goed	geen verandering	0	door meer toeristen zomers misschien problemen	0 ... —
(3) criminaliteit	laag	lichte stijging	—	lichte stijging, wellicht in zomer meer	— !

(1) Het totale inkomen wordt als niet al te ruim ervaren, maar dit ziet men als een algemeen verschijnsel van (kleine) zelfstandige ondernemers in het landelijk gebied. Het inkomen uit recreatieve bestedingen is afhankelijk van het soort onderneming; de food-sector merkt over het algemeen duidelijke omzetstijging door de recreanten. Dit begint dan al in april en gaat vaak door tot in oktober (voornamelijk door de recreatieve toervaart maar ook door verblijfsrecreanten in vakantiehuisjes).

Met de autonome ontwikkeling verwacht men vooral in de food-sector een verdere stijging van de recreatieve bestedingen. De andere sectoren die in mindere mate afhankelijk zijn van de recreatie zien weinig verandering in hun inkomen. Er is in de autonome ontwikkeling echter ook de kans dat klanten niet alleen voor de uit hun eigen kern verdwenen diensten naar elders gaan, maar, aangezien men er dan toch is, ook van de rest van de daar aanwezige voorzieningen gebruik gaan maken.

Door de in het plan verwachte toename van het aantal recreatieve en toeristische bezoeken zou voor een aantal ondernemingen, voornamelijk in de food-sector, het inkomen wellicht een verdere stijging kunnen gaan vertonen.

In het plan wordt ook melding gemaakt van meer mogelijkheden voor bedrijfsvestiging. Daarbij wordt het creëren van een voor bedrijven aantrekkelijker omgeving als belangrijke trekker gezien door de plannenmakers. De uitwerking van deze maatregel is echter moeilijk te voorspellen omdat deze afhankelijk is van de interesse van het particulier initiatief. De respondenten verwachten hier weinig van, omdat het gebied qua infrastructuur niet erg aantrekkelijk is. Tevens geeft men aan dat het beleid voor wat betreft bedrijfsvestiging altijd erg strikt is geweest; er mochten zich in het verleden nauwelijks nieuwe bedrijven vestigen. Het geringe aantal grote bedrijven wat zich nu in het gebied bevindt, zien de respondenten als onvoldoende om meer bedrijvigheid aan te trekken.

Tijdelijke inkomensstijging kan plaatsvinden voor een deel van de ondernemers, zoals bouw- en installatiebedrijven, tijdens de uitvoeringsfase van het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel'. Respondenten geven echter aan dat ze hier niet veel van verwachten.

(2) De bereikbaarheid van de aanwezige voorzieningen is in de meeste kernen goed te noemen. De meeste winkels zijn daar per auto te bereiken en tevens zijn er over het algemeen parkeergelegenheden. Tijdens de drukke zomerperiode wordt de bereikbaarheid per auto in de grote kernen wel iets slechter doordat er meer drukte in het centrum is.

(3) De criminaliteit is nu nog behoorlijk laag, maar neemt wel steeds meer toe. Dit geldt algemeen voor plattelandsgebieden, maar in dit gebied wellicht meer tijdens het hoogseizoen. Deze ontwikkeling staat deels los van het plan. Men is echter van mening dat door het toenemend aantal recreanten en toeristen de situatie meer zal verslechteren.

7.2 Conclusies

Voor een deel van deze groep, voornamelijk de foodsector, kan het plan een inkomensstijging opleveren als gevolg van meer bestedingen door recreanten en toeristen. Dit hangt echter af van de mate waarin en de wijze waarop de gecreëerde kansen in de toeristisch-recreatieve sfeer worden aangegrepen.

Tijdens de uitvoeringsfase van het plan kan daarnaast tijdelijke inkomensstijging optreden voor ondernemers in de sfeer van bouw- en installatiebedrijven. Een aantal respondenten is echter bang dat in de praktijk grotere, goedkopere bedrijven van buiten het gebied zullen worden aangetrokken waardoor van de stijging van het inkomen van plaatselijke ondernemers weinig terecht zal komen.

Van het aantrekken van meer bedrijvigheid door de ontwikkeling van een kwalitatief aantrekkelijkere omgeving verwachten de ondernemers over het algemeen niet veel. Zij zijn van mening dat er momenteel te weinig (hoogwaardige) bedrijvigheid in het gebied is om meer bedrijven aan te trekken. Ook zijn de bereikbaarheid en de ligging van het gebied volgens de respondenten niet goed genoeg voor bedrijfsvestiging.

Hoofdstuk 8 Resultaten recreatie-ondernemers

Recreatie ondernemers zijn die ondernemers die hun inkomen totaal of grotendeels verdienen in de recreatief/toeristische sfeer zoals horeca-ondernemers, campinghouders, boot- en/of fietsverhuurders.

Tijdens het aanschrijven van de verenigingen, stichtingen en organisaties die het belang van deze bevolkingsgroep vertegenwoordigen bleek deze groep niet optimaal georganiseerd te zijn. Dit moet bij het lezen van de resultaten in het achterhoofd worden gehouden.

Ten behoeve van de effectbeschrijving voor deze bevolkingsgroep zijn gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van de Stichting Kampeerbedrijven Brederwiede en van de Stichting Waterland Overijssel. Tevens is gebruik gemaakt van de informatie die tijdens een voorlichtingsbijeenkomst voor recreatie-ondernemers, welke door de provincie gegeven is, naar voren gekomen is.

Als belangrijke leefbaarheidsfactoren voor recreatie-ondernemers kwamen bestaanszekerheid en bestuurlijk klimaat naar voren. Net als bij de voorgaande bevolkingsgroepen wordt voor deze laatste leefbaarheidsfactor verwezen naar hoofdstuk 10.

8.1 Tabel met toelichting

RECREATIE-ONDERNEMERS - BESTAANSZEKERHEID					
aspect	huidige situatie	autonome ontwikkeling		planontwikkeling	
	beschrijving	beschrijving	waardering	beschrijving	waardering
(1) inkomen kleine bedrijven	goed, deels met neveninkomsten	wellicht slechter	—	mogelijk vergroting	+
(1) inkomen grote bedrijven	goed, zeker	stabiel	0	mogelijk vergroting	+
(2) uitbreidingsmogelijkheden	vrijwel niet aanwezig	geen verandering	0	wel aanwezig, tevens verplaatsingsmogelijkheden	0 ... +
(3) onderlinge concurrentie	normaal	toename	—	toename	— !
(4) bekendheid van het gebied	redelijk, maar niet als eenheid	weinig verandering	0	mogelijk meer geco-ördineerde promotie	0 ... +
(5) openbaar vervoer	slecht	verslechtering	—	's zomers wellicht verbetering	0 ... +
(6) zomerse drukte op de wegen	aanvaardbaar	toename door meer recreanten	—	drukker en vaker files	— !

(1) In het gebied zijn de kampeerbedrijven en de horeca sterk vertegenwoordigd. Ook zijn er veel gecombineerde bedrijven zoals camping en bootverhuur, horeca en bootverhuur, etcetera. Veel van de kampeerbedrijven bestaan voor het overgrote deel uit vaste staanplaatsen. Dit brengt voor de ondernemer een stuk zekerheid met zich mee. Het feit dat er op diverse campings een wachtlijst bestaat voor de staanplaatsen geeft de ondernemer ook de mogelijkheid een goede prijs te vragen.

De autonome ontwikkeling laat wellicht een verslechtering van het inkomen van de kleine kampeerbedrijven zien als deze niet de mogelijkheid krijgen om uit te breiden. Uitbreiding wordt noodzakelijk geacht vanuit kwalitatieve en kwantitatieve overwegingen. Voor de grotere kampeerbedrijven verwacht men dat het inkomen bij autonome ontwikkeling redelijk stabiel zal kunnen blijven, omdat deze bedrijven op dit moment rendabeler zijn en beter op nieuwe ontwikkelingen kunnen inspelen.

Door de uitbreidingsmogelijkheden die in het plan geboden worden, zullen de inkomens van de recreatiebedrijven in verschillende mate, afhankelijk van de huidige omvang, het soort bedrijf en de ligging van het bedrijf, kunnen stijgen. Over deze uitbreidings- en verplaatsingsmogelijkheden is echter nog maar weinig bekend. Door de respondenten wordt dan ook aangegeven dat men niet weet wat men kan verwachten.

(2) De meeste campings in het gebied zijn qua oppervlakte vrij klein (gemiddeld 2 hectare). Er zijn nu veelal geen mogelijkheden voor de ondernemers om uit te breiden omdat veel campings in of naast natuurgebied of dichtbij een kern liggen.

Bij autonome ontwikkeling zullen volgens de respondenten, net als in de huidige situatie, nauwelijks uitbreidingsmogelijkheden geboden worden. Op termijn zullen kleine bedrijven het dan moeilijk kunnen gaan krijgen.

Het plan biedt de mogelijkheid tot uitbreiding en verplaatsing van recreatiebedrijven waardoor er waarschijnlijk meer bedrijven rendabel zouden kunnen worden. De meeste respondenten twijfelen echter aan de betaalbaarheid van bedrijfsverplaatsingen. Volgens een deel van de respondenten is het van belang dat er met de mogelijkheid van uitbreiding (door de plaatselijke ondernemers) meer nieuwe activiteiten in het gebied komen, in plaats van meer uitbreiding van wat er al is. Dit zou dan het best gecoördineerd door een projectbureau gedaan kunnen worden. Ook worden er in het plan meer mogelijkheden geboden voor hoogwaardige verblijfsrecreatie. De invulling hiervan is volledig afhankelijk van het particulier initiatief en dus nog onzeker.

(3) De onderlinge concurrentie tussen recreatiebedrijven is momenteel over het algemeen normaal te noemen. Dit verschilt echter per locatie en soort bedrijf. In een recreatief kerngebied zoals bijvoorbeeld Giethoorn is de concurrentie groter dan in bijvoorbeeld een buurtschap. Veel kampeerbedrijven hebben nu al wel te maken met concurrentie van minicampings bij onder andere agrariërs. Deze minicampings zijn snel gerealiseerd en hoeven aan minder strenge eisen te voldoen dan reguliere campings.

Bij autonome ontwikkeling verwacht men over het algemeen niet veel veranderingen in de concurrentieverhoudingen.

Met de planontwikkeling is men bang voor concurrentie van grote projectontwikkelaars. Een aantal respondenten heeft het gevoel dat een groot recreatiegebied bij Steenwijk in staat zou kunnen zijn om de rest van het plangebied als het ware leeg te zuigen. Men vindt over het algemeen dat de overheid of een projectbureau een dergelijke ontwikkeling goed in de gaten moet (blijven) houden.

(4) De bekendheid van het gebied in binnen- en buitenland is momenteel redelijk goed, maar de promotie verloopt volgens enkele respondenten nog niet echt gecoördineerd. Er wordt door de recreatie-ondernemers niet veel samengewerkt, met als gevolg dat het gebied niet als eenheid naar buiten treedt.

Met de autonome ontwikkeling verwacht men dat er misschien meer gedaan zal worden aan promotie, maar nog steeds op een ongecoördineerde manier. Vooral kampeerbedrijven met vaste standplaatsen zien landelijke promotie volgens enkele respondenten niet als noodzakelijk.

Men ziet het plan (en de ontwikkeling ervan in de afgelopen jaren) voor wat betreft promotie van het gebied als mogelijkheid om een soort centraal projectbureau in het leven te roepen. Dit projectbureau zou een stimulans kunnen zijn voor verbeterde samenwerking tussen de recreatie-ondernemers en zou tevens kunnen functioneren als mogelijke promotor van het gehele gebied.

(5) Het openbaar vervoer is slecht in het gebied, maar de meeste recreatie-ondernemers zien dit niet als een groot probleem; veel mensen komen toch al met de auto of de boot.

Het openbaar vervoer zal volgens de verwachting van de respondenten niet verbeteren met de autonome ontwikkeling en waarschijnlijk zelfs slechter worden omdat de vraag minimaal is.

Men zou het positief vinden als het openbaar vervoer in de zomer beter zou functioneren zoals het in het plan wordt voorgesteld, hoewel de respondenten ook aangeven er qua klandizie niet zozeer van afhankelijk te zijn.

(6) De drukte op de wegen wordt door de ondernemers over het algemeen als aanvaardbaar gezien op dit moment. Drukte in de kernen geeft volgens de respondenten gezelligheid en daardoor ook verkoop (geldt vooral voor horeca). De mate van drukte wisselt echter sterk over het gebied. Giethoorn en Blokzijl geven voorbeelden van grote zomerse drukte op de wegen en in de kernen.

De drukte op de wegen zal bij autonome ontwikkeling waarschijnlijk nog enigszins toenemen in bepaalde delen van het gebied aangezien de aantallen recreanten en toeristen nog steeds groeiende zijn. Het gaat dan vooral om de watersport en de cultuur- en natuurrecreatie.

Doordat de Heerenbrug volgens het plan draaibaar wordt, verwacht men daar files op de weg (aantal afhankelijk van de hoogte waarop de brug draaibaar zal worden) en een doorgaande vaarroute naar Friesland. Daardoor kan er meer druk op het gebied ontstaan en veel bruggen zullen dan waarschijnlijk vaker open staan wat weer meer files veroorzaakt. Ook als er één of meer bungalowparken gebouwd gaan worden, verwacht men daarvan op gezette tijden (bijvoorbeeld tijdens de wisseling van de gasten op vrijdagmiddag) drukte op de wegen.

8.2 Conclusies

De meeste campings in het gebied zijn qua oppervlakte vrij klein en hebben grote behoefte om uit te breiden om, zowel in kwantitatief als kwalitatief opzicht, aan de wensen van de consument te voldoen. In de huidige situatie bestaan veelal geen kansen op uitbreiding. In het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' worden echter zowel mogelijkheden tot uitbreiding als mogelijkheden tot verplaatsing aangegeven.

De recreatie-ondernemers zien dan ook veel kansen in het plan, maar missen echter een visie omtrent de uitvoering. Men vindt het van groot belang dat er een coördinerend orgaan in het leven wordt geroepen om er zorg voor te dragen dat er bij de verdere invulling en uitvoering van het plan een goede onderlinge afstemming tot stand komt. Alleen op deze manier verwacht men dat er nieuwe ontwikkelingen in het gebied mogelijk zijn en de bekendheid van het gebied vergroot wordt.

Tevens vindt men het van belang dat er door de gemeenten goed omgegaan wordt met prestigieuze projecten. De ondernemers in het gebied moeten zelf ook kansen krijgen om in te spelen op de mogelijkheden en kansen die door het gebiedsgericht beleid geboden worden.

Hoofdstuk 9 Resultaten riettelers

Ten behoeve van de effectbeschrijving voor deze groep zijn gesprekken gevoerd met afgevaardigden van de Vereniging voor Rietlandbeheer De Weerribben e.o. en met afgevaardigden van de Algemene Vereniging voor de Rietcultuur in Nederland van de afdelingen Oldemarkt en Wanneperveen.

Als relevante leefbaarheidsfactoren werden bestaanszekerheid en bestuurlijk klimaat genoemd. Eerstgenoemde leefbaarheidsfactor zal in het onderstaande hoofdstuk worden behandeld en voor de laatstgenoemde wordt verwezen naar hoofdstuk 10.

9.1 Tabel met toelichting

RIETTELERS - BESTAANSZEKERHEID					
aspect	huidige situatie	autonome ontwikkeling		planontwikkeling	
	beschrijving	beschrijving	waardering	beschrijving	waardering
(1) inkomenssituatie	niet erg goed, neveninkomsten	afname	—	niet veel verandering, mogelijk toename	0 ... +
(2) areaal kwantitatief	afname door verlanding	verdere afname	—	compensatie voor achteruitgang, mogelijke toename	0 ... +
(3) areaal kwalitatief	areaal is deels verouderd	doorgaande veroudering	—	afremming achteruitgang	+
(4) produktie-omstandigheden (waterbeheersing, verkaveling, ontsluiting)	verspreid liggende percelen, slecht bereikbare opslagplaatsen	weinig veranderingen	—	mogelijkheden tot ideaalsituatie bij inrichting nieuwe rietlanden	0 ... +
(5) overlast/vernieling	inloop en vernieling aan randen	kans op toename	—	grotere kans op toename	— !

(1) Rietteelt levert momenteel op een vijftigtal bedrijven als neveninkomst een bijdrage aan het totale inkomen. Het inkomen uit de rietteelt is volgens de respondenten niet erg hoog te noemen. Verder kent het gebied veel 'zaterdagsnijders'; mensen die geen riet snijden voor de kost maar in de vrije tijd als aanvulling op hun inkomen.

Ontwikkelingen in de inkomenssituatie zijn grotendeels afhankelijk van de ontwikkelingen in het beschikbare areaal rietland en de kwaliteit daarvan. Er wordt voor de verklaring van de ontwikkeling van het inkomen in autonome ontwikkeling en bij de uitvoering van het plan dan ook verwezen naar de toelichting bij deze twee aspecten.

Aanvullend op het inkomen ontvangen de riettelers nu een rietmaaivergoeding. Deze is niet structureel en wordt jaarlijks gekort. Respondenten zijn van mening dat deze moet blijven bestaan en niet meer mag worden gekort. Dit omdat rietteelt volgens hen een vorm van natuurbeheer is en de beloning voor deze werkzaamheden op peil moet blijven.

(2) In de bestaande natuurgebieden doet zich een natuurlijk proces van langzaam voortschrijdende verlanding voor. De oppervlakte jongere verlandingsgemeenschappen neemt daardoor zeer geleidelijk af. Bij autonome ontwikkeling zal dit proces waarschijnlijk ongestoord doorgaan wat betekent dat het areaal rietland jaarlijks slinkt.

In het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' wordt aangegeven dat bij de inrichting van de nieuwe natuurgebieden ten minste 250 hectare nieuw rietland zal worden gerealiseerd. Er zal gekeken worden of deze oppervlakte nog vergroot kan worden. Respondenten zijn van mening dat deze 250 hectares te weinig zijn om te spreken van uitbreiding; het zou alleen zorgen voor compensatie van de verlanding. Voor echte uitbreiding zou op zijn minst 1.000 hectare moeten worden gerealiseerd in Weerribben en Wieden. De ligging hiervan zou bepaald moeten worden door te kijken waar riet het best wil groeien. Vervolgens zouden de percelen dan optimaal ingericht moeten worden qua verkaveling, ontsluiting en waterbeheersing. Indien dit zou gebeuren dan zou de rietteelt er wat aan hebben; op deze manier zouden niet alleen banen behouden blijven maar zouden er ook nieuwe gevormd kunnen worden. Dan zou rietteelt volgens de respondenten een perspectief voor de regio kunnen worden.

(3) Door verrijking met voedingsstoffen ontstaat verruiging en veraarding van de rietlanden. Dit proces kan alleen door menselijk ingrijpen vertraagd of teruggezet worden. Dan kunnen nieuwe jonge verlandingsfasen, dus jong rietland, ontstaan.

Verbeteren van oud rietland is op diverse manieren mogelijk. In de huidige situatie zijn riettelers beperkt in hun keuze indien het pachtriet betreft omdat de natuurbeschermingsorganisaties niet alles toestaan. Tevens vraagt het verbeteren een grote investering waarvoor vaak geen subsidie te verkrijgen is. Door de respondenten wordt verwacht dat bij autonome ontwikkeling hierin geen verandering zal komen.

In het plan staat aangegeven dat er gestreefd wordt de achteruitgang in areaal bestaand rietland door beheers- en onderhoudsmaatregelen af te remmen. Respondenten geven aan dat dit, naast het creëren van nieuw rietland, erg belangrijk is.

(4) Problemen met de ontsluiting en verkaveling komen voort uit het verspreid liggen van percelen. Veel van de percelen zijn alleen via water bereikbaar; dit betekent een aantal investeringen in materiaal (praam, punter etcetera) maar ook in tijd. Slechts een deel van het rietland is direct van de weg bereikbaar. Verder is er een tekort aan goed bereikbare opslagplaatsen in het gebied.

Met de autonome ontwikkelingen verwachten de riettelers dat er weinig verandering in de huidige situatie zal komen.

De gevolgen van het plan voor de produktie-omstandigheden zijn nog niet te overzien aangezien de natuurgebieden nog niet ingericht zijn en dus nog niet duidelijk is waar er rietlanden bijkomen en hoe die vervolgens zullen worden ingericht qua waterhuishouding en ontsluiting. Met betrekking tot de waterbeheersing geldt volgens de respondenten de volgende ideale situatie voor riet: 's zomers 10-20 cm water op maaiveld wat rondgepompt wordt, 's winters droog. Deze situatie is te bereiken met een volledig gecontroleerd systeem. Goede waterbeheersing is mede van belang voor de draagkracht van de bodems. Is deze groter door een goede waterbeheersing dan kan met grotere machines gewerkt worden wat de efficiëntie ten goede zal komen.

(5) Respondenten van de noordelijke rietteeltverenigingen geven aan momenteel nogal eens last te ondervinden van vernieling en vervuiling, met name aan de randen van de percelen. Dit wordt toegeschreven aan onder andere de picknickende toeristen en recreanten. Respondenten verwachten dan ook dat dit bij stijgende aantallen recreanten en toeristen toe zal gaan nemen. Aangezien bij de planontwikkeling gerekend wordt op de grootste stijging worden daar meer nadelige effecten verwacht. De respondent van de zuidelijke rietteeltvereniging noemt de overlast echter niet noemenswaardig en verwacht hierin geen grote veranderingen.

9.2 Conclusies

Rietteelt levert momenteel voor een groot aantal mensen in het gebied een bijdrage aan het totale inkomen. Ontwikkelingen met betrekking tot de werkgelegenheid en de inkomenssituatie zijn voornamelijk afhankelijk van de veranderingen in het beschikbare areaal rietland en de kwaliteit daarvan. De autonome ontwikkelingen met betrekking tot deze aspecten worden negatief gewaardeerd; er zal sprake zijn van doorgaande verlanding en veroudering van rietland. In het plan wordt met een minimale uitbreiding van 250 hectare rietland compensatie geboden voor deze negatief gewaardeerde autonome ontwikkelingen.

Afhankelijk van de verdere invulling en uitvoering van de plannen kan er eventueel nog een uitbreiding van het areaal, en daarmee eventueel van de werkgelegenheid, plaatsvinden.

Riettelers zien voor de eigen bevolkingsgroep, op de eventuele stijging van de overlast en de vernieling door recreanten en toeristen na, geen nadelen in het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel'.

Hoofdstuk 10 Bestuurlijk klimaat

Het gebiedsgericht beleid 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' is voornamelijk een ruimtelijk plan en dat maakt het moeilijk om, analoog aan de andere vijf leefbaarheidsfactoren, ook voor de leefbaarheidsfactor bestuurlijk klimaat op een heldere manier het onderscheid te maken in de huidige situatie, de autonome ontwikkeling en de planontwikkeling. Vandaar dat gekozen is om zonder tabel een beeld te geven van de meningen van de respondenten over het bestuurlijk klimaat zoals zij dat tot nu toe, los van het planvormingsproces, hebben ervaren.

Het contact tussen de gemeenten en de bevolking wordt door de laatste groep niet altijd even positief beoordeeld. Als voorbeelden geven de respondenten onder andere moeizame briefwisselingen en beslissingen die lang op zich laten wachten. Een aantal respondenten ziet de laatste jaren enige verbetering in het contact met de gemeenten.

Een algemene klacht van de bevolking is het gebrek aan flexibiliteit bij de gemeenten; er is bijna niets mogelijk. Vooral kleine kernen en buurtschappen geven aan dat er door hen vaak lang gevochten moet worden om iets gedaan te krijgen bij de gemeenten. Men is van mening dat er meer maatwerk nodig is en dat de gemeenten meer beleidsvrijheid zouden moeten hebben.

Ook is het voor de bevolking niet altijd duidelijk wiens beleid (gemeentelijk of provinciaal) er achter een ingreep of beslissing zit. Daarbij is het wel eens voorgekomen dat bevolking en gemeente op één lijn stonden, maar dat de provincie daar niet in mee wilde gaan. De bevolking is van mening dat er een betere afstemming tussen de gemeenten en de provincie nodig is.

Wat betreft het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' mist men een achterliggende visie; het is de bevolking over het algemeen niet duidelijk waarom er zo veel natuur bij moet komen ten koste van de landbouw. Ook ziet men niet in waarom er vroeger vrijwel niets mogelijk was en er met het plan ineens wel allerlei mogelijkheden zijn.

Tevens is men van mening dat de globaliteit van en de onzekerheden in het plan het moeilijk maken om effecten te bepalen en mogelijke voordelen te zien. De bevolking geeft aan niet te weten waar men aan toe is met dit plan. Men zegt liever een aantal kleinere, concretere projecten te zien dan een groot plan voor het hele gebied. Men is zich er wel van bewust dat het van belang is de vinger aan de pols te houden bij verdere invulling en uitvoering van het voorliggende plan.

Hoofdstuk 11 Conclusies en aanbevelingen

11.1 Conclusies

Eerder in deze rapportage is al aangegeven dat het nagenoeg onmogelijk is om voor de gehele bevolking, bestaande uit verschillende groepen met veel uiteenlopende belangen, één conclusie te trekken omtrent de gevolgen van het gebiedsgericht beleid voor de leefbaarheid van Noordwest-Overijssel. Tijdens het onderzoek is namelijk gebleken dat het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' veel verschillende en vaak voor iedere groep andere effecten teweeg brengt. Tevens is gebleken dat zelfs binnen groepen verschil van mening kan bestaan over de mogelijke effecten en de waardering daarvan.

Bij het merendeel van de interviews met afgevaardigden uit de verschillende bevolkingsgroepen is echter het volgende naar voren gekomen:

- **De visie, het idee achter het gebiedsgericht beleid, is voor de bevolking onduidelijk.**
  Het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' schept onvoldoende duidelijkheid waarom er, ten koste van de landbouw, zoveel nieuwe natuur bij moet komen in Noordwest-Overijssel terwijl er al zoveel hectares natuurgebied aanwezig zijn.

- **Er bestaat tussen de lokale bevolking en de terreinbeherende instanties (Vereniging voor Behoud van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer) geen overeenstemming omtrent de wensbeelden ten aanzien van natuur.**
  Het beeld dat een groot deel van de bevolking heeft over wat natuur is of wat natuur behoort te zijn, blijkt anders te zijn dan de ideeën van de natuurbeschermingsorganisaties daaromtrent. Een groot aantal van de respondenten is van mening dat er door het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' alleen maar meer van dezelfde natuur bij zal komen en dat daarmee de afwisseling in het landschap zal verdwijnen. Het is, volgens de bevolking, juist de kleinschaligheid, de afwisseling tussen landbouw en natuur, die meestal aangemerkt wordt als de charme en de aantrekkingskracht van het gebied. Verder plaatst het merendeel van de respondenten vraagtekens bij het huidige beheer van de natuurgebieden. Veelal is men van mening dat in de gebieden onlogisch beheer gevoerd wordt waardoor het een 'rotzooi' lijkt. Men is bang dat, in het geval er meer areaal natuur bij zal komen en niet meer geld voor het beheer daarvan, deze situatie in de toekomst alleen maar zal verslechteren.

- **Bevolkingsgroepen willen in het verdere proces mee (blijven) denken en praten omtrent de verdere uitwerking en invulling van het ontwerp gebiedsgericht beleid 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel'.**
  De globaliteit van de huidige plannen maakt het moeilijk voor de bevolking een voorspelling van de effecten te maken evenals een inschatting van de mate waarin deze op zouden kunnen treden. In het plan worden op verschillende terreinen kansen geboden, maar onduidelijk is in hoeverre en hoe deze verwezenlijkt zullen gaan worden. Dit zal pas duidelijk worden bij verdere invulling van de plannen. Om de kansen optimaal te benutten en de negatieve effecten zoveel mogelijk te minimaliseren, vindt de bevolking het belangrijk bij verdere invulling en uitvoering van het gebiedsgericht beleid een vinger aan de pols te houden.

- **Bij de bevolking bestaat nogal eens onduidelijkheid over de argumenten van het door de gemeenten gevoerde beleid.**
  Het contact en de communicatie tussen burgers en bestuurders verloopt niet altijd even soepel. Onduidelijkheden en misverstanden zijn hiervan het gevolg.

Naast deze algemene conclusies voor de gehele bevolking kunnen ook voor diverse bevolkingsgroepen apart conclusies worden getrokken. Hierbij moet worden bedacht dat de ondernemersgroepen (agrariërs, middenstanders, riettelers, binnenvissers en recreatie-ondernemers) expliciet geïnterviewd zijn als ondernemers. Veel ondernemers zullen echter ook bewoner van het gebied zijn waardoor voor hen tevens de conclusies voor de bewoners van toepassing zijn.

Bewoners

Voor de bewoners van het projectgebied zijn als meest relevante leefbaarheidsfactoren de bestaanszekerheid en het woonklimaat naar voren gekomen. Met betrekking tot deze factoren geldt het volgende:

- **In het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' wordt volgens de respondenten aan mogelijkheden voor het creëren van werkgelegenheid in meer structurele zin voorbij gegaan.**
  Bestaanszekerheid wordt door de bewoners als een van de belangrijkste leefbaarheidsfactoren aangemerkt. Met betrekking tot het belangrijkste aspect, de werkgelegenheid, geldt dat de respondenten de in het plan voorgestelde werkgelegenheid in de toeristisch-recreatieve sector, welke dient ter compensatie van de verloren gegane arbeidsplaatsen in de agrarische sector, niet zien als een vorm van structurele werkgelegenheid. Men verwacht namelijk dat het vooral zal gaan om laaggeschoolde seizoenarbeid welke voornamelijk ingevuld zal gaan worden met goedkope arbeidskrachten, zoals scholieren en studenten. Bij planontwikkeling wordt volgens hen eerst een oude schoen weggegooid, in de vorm van werkgelegenheid in de landbouw, voordat een nieuwe is verkregen.

- **Het plan geeft te weinig duidelijkheid omtrent de toekomstige woningbouwmogelijkheden.**
  Voor de leefbaarheid van de kernen en buurtschappen geldt dat bewoners het woonklimaat over het algemeen hoog aanslaan. Het meest relevante aspect is de mogelijkheid tot woningbouw. De respondenten vinden het belangrijk dat er regelmatig een aantal woningen gebouwd kan worden om zo aan de behoefte van de eigen bevolking te kunnen voldoen. In het plan worden bouwmogelijkheden aangegeven in de vorm van mengbestemmingen welke niet verder worden uitgewerkt naar aantallen en prijsklassen. De bewoners denken echter niet voor deze woningen in aanmerking te kunnen komen omdat men er te hoge prijzen voor verwacht.

- **De bewoners verwachten met het plan geen verbetering van de verkeersonveilige situaties.**
  Volgens de bewoners is er in het gebied op diverse plaatsen sprake van verkeersonveilige situaties. Dit geldt met name tijdens het zomerseizoen, maar ook gedurende de rest van het jaar. Door een toenemend aantal recreanten en toeristen, waar het plan op aanstuurt, verwacht men meer problemen op het gebied van de verkeersveiligheid. De plannenmakers gaan echter voorbij aan het oplossen ervan.

Agrariërs

In welke mate bepaalde effecten van het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' zich voor agrariërs in het gebied voor zullen doen en welke waardering daaraan wordt gegeven verschilt per agrariër en is voornamelijk afhankelijk van de bedrijfssituatie en bedrijfsligging. Grofweg is er echter een tweedeling in deze bevolkingsgroep te maken waarvoor verschillende effecten een rol spelen, te weten agrariërs wier bedrijven gesitueerd zijn binnen de begrenzingen voor functieverandering en agrariërs wier bedrijven daarbuiten liggen.

Voor agrariërs wier bedrijven binnen de begrenzingen voor functieverandering gesitueerd zijn, geldt dat ze met hun bedrijf op den duur uit dat gebied zullen moeten verdwijnen. Ieder voor zich zullen ze moeten bekijken wat hun mogelijkheden zijn, onder andere met betrekking tot verplaatsing en verkoop aan de Dienst Landinrichting en Beheer Landbouwgronden. De bedrijfssituatie en de mate van sociale binding met het gebied zullen bij deze keuze tot eventuele beëindiging of verplaatsing een grote rol spelen.

Het gebiedsgericht beleid geeft agrariërs, wier bedrijven buiten de gebieden voor functieverandering vallen, de kans om hun bedrijven verder te ontwikkelen en aan te passen aan nieuwe marktomstandigheden, onder andere middels landinrichting. Uitbreidingsmogelijkheden zullen echter als gevolg van de planontwikkeling gelijktijdig worden ingedamd aangezien er landbouwgronden aan de produktie zullen worden onttrokken en produktierechten uit het gebied zullen verdwijnen.

- **Er wordt teveel landbouwgrond uit produktie genomen ten behoeve van natuurontwikkeling en recreatiegebied en tevens zijn, vanuit de landbouw bezien, de verkeerde gronden voor functiewijziging aangewezen.**
  De ruimteclaims uit het plan liggen juist in die gebieden waar de betere landbouwgronden en de bedrijven met toekomstperspectief gesitueerd zijn. De landbouwsector had liever gezien dat marginale gronden zouden worden onttrokken omdat de blijvende landbouw dan een beter perspectief zou hebben.

- **Er bestaat onder de agrariërs weinig vertrouwen in de, in het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' toegezegde, vrijwilligheid.**
  Gronden in gebieden waar functiewijzigingen voorgestaan worden, zullen volgens het plan uitsluitend op vrijwillige basis aangekocht worden. Er zal echter ook een herinrichting in dat gebied plaatsvinden. Agrariërs zijn bang dat hiermee de vrijwilligheid gaat verdwijnen, aangezien de Landinrichtingswet bij herinrichting de mogelijkheid biedt voor onteigening om voorzieningen voor natuur, landschap, openluchtrecreatie en andere algemene doeleinden mogelijk te maken.

Middenstanders, riettelers, binnenvissers en recreatie-ondernemers

Voor de resterende, in dit onderzoek onderscheiden, ondernemersgroepen (middenstanders, riettelers, binnenvissers en recreatie-ondernemers) geldt dat het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' positieve gevolgen kan hebben. De mate waarin in het plan geboden kansen verwezenlijkt zullen kunnen worden is echter deels afhankelijk van de verdere invulling en uitwerking van het plan.

- **Voor de riettelers bestaat de mogelijkheid van uitbreiding van het areaal rietland.**
  Dit is echter afhankelijk van de inrichting van de nieuw aangewezen natuurgebieden. De minimaal toegezegde 250 hectare nieuw rietland zorgt volgens de respondenten alleen voor compensatie van de ontwikkelingen als doorgaande verlanding en veroudering van het rietareaal.

Naast compensatie is echter ook uitbreiding nodig. Eventueel extra areaal rietland in de natuurgebieden kan hiervoor dienen.

- **In het plan bestaat de kans op uitbreiding van het bevisbaar areaal voor de binnenvissers van Noordwest-Overijssel.**
  Of er werkelijk sprake zal zijn van uitbreiding van het bevisbaar areaal is afhankelijk van de inrichting van de nieuw aangewezen natte natuurgebieden en van de toestemming van de natuurbeschermingsorganisaties en de Waterleiding Maatschappij Overijssel, eigenaar van de geplande drinkwaterwinning, tot medegebruik van de wateren door de vissers.

- **Om de kansen die het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' recreatie-ondernemers biedt maximaal te benutten is onderlinge afstemming van groot belang.**
  De mate waarin recreatie-ondernemers voordeel bij de plannen zullen hebben is afhankelijk van de manier waarop de verdere invulling en uitwerking van de plannen plaats zal vinden. Een goede onderlinge afstemming van de ontwikkelingen is hierbij volgens de respondenten van essentieel belang. Op deze manier is er ook plaats voor nieuwe ontwikkelingen en kan de bekendheid van het gebied vergroot worden.

- **Het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' kan voor diverse middenstanders voordeel betekenen in de vorm van inkomensstijging.**
  Wat betreft de middenstanders geldt dat de mate van voordeel afhankelijk is van hoe het plan van de grond zal komen. Een toenemend aantal recreanten en toeristen kan voornamelijk voor ondernemers in de foodsector voor inkomensstijging zorgen. Lokale bedrijven, in de sfeer van bouw- en installatietechniek, zouden volgens het plan voordeel kunnen hebben bij de uitvoering van het gebiedsgericht beleid. Gebleken is dat respondenten hierin echter niet zo'n groot vertrouwen hebben.

11.2 Aanbevelingen

Op basis van dit onderzoek, en de daaruit getrokken conclusies, kan een aantal aanbevelingen worden geformuleerd ten behoeve van beleidmakers en -uitvoerders.

1. **Bij verdere uitwerking en uitvoering van het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' is het van belang de diverse bevolkingsgroepen te betrekken. Dit geldt tevens met betrekking tot het beheer van de natuurgebieden.**

De diverse bevolkingsgroepen hebben op veel terreinen kennis en praktijkervaring, aangezien zij wonen en/of werken in het gebied. Door de bevolking te betrekken bij de verdere invulling en detaillering van het plan kan gebruik gemaakt worden van deze waardevolle informatie.

Een andere belangrijke reden voor betrokkenheid van de bevolking is het draagvlak dat daarmee voor de plannen wordt gecreëerd. Door de mensen, die de effecten van de ingrepen zullen gaan ondervinden, mee te laten praten en mee te laten denken zal een grotere mate van draagvlak voor de plannen ontstaan wat bij uitvoering van de plannen een tijdwinst kan opleveren.

Naast betrokkenheid bij verdere uitwerking en uitvoering is het belangrijk dat de bevolking betrokken wordt bij de invulling van het beheer van de natuurgebieden. Hierdoor zouden discrepanties tussen de wensbeelden van de bevolking en de natuurbeschermingsorganisaties verkleind kunnen worden.

2. Voor de leefbaarheid van een gebied speelt met name de werkgelegenheid een relevante rol. Belangrijk is dan ook dat dit aspect van de leefbaarheidsfactor bestaanszekerheid een centrale rol krijgt bij de verdere invulling van de plannen.

Door het uitstoten van een aanzienlijk areaal landbouwgrond zal werkgelegenheid aan het gebied onttrokken worden. Hiertegenover dient nieuwe structurele werkgelegenheid te staan om ook in de toekomst de levensvatbaarheid van het gebied te waarborgen.

3. Naast werkgelegenheid is de leefbaarheidsfactor woonklimaat erg belangrijk voor de leefbaarheid van dorpen, kernen en buurtschappen. Van belang is dan ook dat regelmatig een bij de kern passend aantal woningen gebouwd kan worden.

De bewoners vinden het voor de leefbaarheid van kernen en buurtschappen over het algemeen erg belangrijk dat er voldoende bouwmogelijkheden zijn voor de eigen bevolking. Hierbij geeft men aan dat het belangrijk is dat elk jaar plaats is voor een klein aantal nieuwe woningen zodat in die behoefte kan worden voorzien.

4. Noodzakelijk is dat door de bestuurders maatwerk wordt geleverd, zowel bij de verdere invulling van het plan als bij de uitvoering ervan.

Het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' biedt op bepaalde terreinen kansen die positief uit zouden kunnen pakken. De mate waarin de in het plan geboden kansen verwezenlijkt zullen kunnen worden is echter grotendeels afhankelijk van het maatwerk dat door provincie, gemeenten en natuurbeschermingsorganisaties geleverd kan worden.

Literatuur

- Burie onderzoek en advies b.v. - Regionaal ontwikkelingsplan Noordwest-Overijssel. Fase 1: De hoofdlijnen. Nijeholtpade, 1991.

- Ontwerp Gebiedsgericht Beleid - Perspectief voor Noordwest-Overijssel. Zwolle, 1995.

- Pompe, J.H. - De kleine middenstand in Nederland. 1980.

- Witteveen+Bos Raadgevende ingenieurs b.v. - Onderzoek naar de beroepsvisserij in Noordwest-Overijssel. Deventer, 1994.

Bijlage I Vigerend beleid en autonome ontwikkeling

Vigerend beleid waarvan in dit onderzoek van voortzetting wordt uitgegaan staat verwoord in de volgende provinciale nota's en richtlijnen:

- Beleidsnotitie inzake vrijkomende agrarische bebouwing;
- Beleidsplan Natuur en Landschap Overijssel (1992);
- Grondwaterbeheersplan Overijssel 1994-1997 (april 1994);
- Integraal Structuur Plan Noorden des Lands;
- Milieubeleidsplan Overijssel 1995-2003 (februari 1995);
- Nota Bouwen en Wonen in Overijssel (juni 1995);
- Nota Plattelandsontwikkeling in Overijssel (november 1990);
- Notitie Buurtschappen;
- Programma voor Plattelandsontwikkeling 1994-1999 Noordwest-Overijssel en Vechtstreek in het kader van doelstelling 5B Europese Unie (1994);
- Regionaal Ontwikkelingsplan Noordwest-Overijssel (1993);
- Streekplan West-Overijssel inclusief toelichting (december 1993);
- Waterhuishoudingsplan Overijssel (1991).

Naast provinciaal vigerend beleid wordt ook uitgegaan van voortzetting van het gemeentelijk beleid, verwoord in de bestemmingsplannen.

Bijlage II Bezochte voorlichtingsbijeenkomsten

Door de onderzoeksters zijn de volgende voorlichtingsbijeenkomsten bezocht:

5 september 1995	bewoners projectgebied (aangevraagd door de OVKK);
11 september 1995	agrariërs (aangevraagd door de LTO-IJsselham);
18 september 1995	agrariërs, speciaal toegespitst op landinrichting (aangevraagd door de LTO-IJsselham);
21 september 1995	bewoners Oldemarkt (aangevraagd door Plaatselijk Belang Oldemarkt);
25 september 1995	natuur en milieu (aangevraagd door het IVN);
28 september 1995	recreatie-ondernemers (aangevraagd door Recron, NORT2000, Stichting Waterland Overijssel en de Kamer van Koophandel);
17 oktober 1995	binnenvissers (aangevraagd door de Bond van Binnenvissers in Noordwest-Overijssel).

Bijlage III Lijst van geïnterviewde personen

Agrariërs
- dhr. R. Berger;
- dhr. J. de Boer;
- dhr. G. Jager;
- dhr. M. de Lange;
- dhr. G. Miggels;
- dhr. H. Oort;
- dhr. N. Snijder;
- dhr. H. Kroes.

Bewoners *
- dhr. J. Hakbijl;
- dhr. R. Hofte;
- mevr. Huisman;
- dhr. A. Hunnersen;
- mevr. K.L. Meijer;
- dhr. J. Rotink;
- mevr. Rustige;
- dhr. J.G. Schwantje;
- mevr. Simons;
- dhr. H. Smit;
- dhr. Smit;
- mevr. van der Wal;
- dhr. L. Weemstra;
- mevr. W. Weijs;
- dhr. M. Wind;
- mevr. Wouters.

Binnenvissers
- dhr. J. Piek;
- dhr. S. Lok.

Middenstanders
- dhr. R. Gelmers;
- dhr. W.H. de Jonge;
- dhr. B. van Oosten;
- mevr. de Rond.

Recreatie-ondernemers
- dhr. B.G. Wildeboer;
- dhr. H. van Kesteren.

Riettelers *
- dhr. W. van de Belt;
- dhr. R. Doeven;
- dhr. Kuit;
- dhr. J. Ruiter.

* Enkele afgevaardigden hebben een tweede persoon meegenomen naar de gesprekken. Deze namen zijn niet altijd geregistreerd en als gevolg daarvan is de lijst niet volledig.

Bijlage IV Basisvragenlijst ter structurering van de open interviews

Interview met de ... *

1. Welke van de genoemde zes leefbaarheidsfactoren zijn belangrijk voor ... in Noordwest-Overijssel?

2. Kunt u per genoemde leefbaarheidsfactor aangeven uit welke aspecten deze bestaat?

3. Hoe ziet de huidige situatie per leefbaarheidsfactor eruit?

4. Hoe zullen de aspecten per leefbaarheidsfactor zich ontwikkelen bij autonome ontwikkeling?

   Hoe zal deze ontwikkeling gewaardeerd worden?

5. Welke effecten zal het plan 'Perspectief voor Noordwest-Overijssel' hebben op de aspecten per leefbaarheidsfactor?

   Hoe zullen die effecten gewaardeerd worden?

* Voor ... dient steeds een van de onderscheiden bevolkingsgroepen te worden gelezen.

Bijlage V Lijst van geïnterviewde personen t.b.v. achtergrondinformatie

- dhr. G. Baaij, werkzaam bij NORT2000;
- dhr. de Boer van Makelaardij de Boer en ten Hoeve
- dhr. N.G.M. van Enschot, directeur van de provinciale VVV;
- dhr. W. Goedhart, werkzaam bij de Stichting Natuur en Milieu Overijssel;
- dhr. H. Jager, dijkgraaf van het waterschap Wold en Wieden;
- dhr. K. Korterink, Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Noord-Overijssel;
- mevr. E. Zwanenburg, voorlichtingsbureau voor Natuur en Platteland.